

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๒๒ ตอนที่ ๑๒๑๑ – ๑๒๒๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๒๑๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๑๓ ต่อวันอาทิตย์ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

แต่ละท่านที่นั่งอยู่ที่นี่ไม่สามารถรู้ดีดชั่วดีของท่านหรือของบุคคลอื่นได้ แต่
พระผู้มีพระภาคทรงรู้แจ้งแม้การเจริญอินทรีย์ของแต่ละท่าน

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหาวรรค ญาณกถา มีข้อความว่า

ข้อ ๒๖๙

อินทรีย์ปโรปริยัตตญาณของพระตถาคตเป็นไฉน ฯ

ในอินทรีย์ปโรปริยัตตญาณนี้ พระตถาคตย่อมทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีกิเลส
ธุลิน้อยในปัญญจักขุ มีกิเลสธุลีมากในปัญญจักขุ มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน
มีอาหารดี มีอาหารชั่ว พึงให้รู้แจ้งได้โดยง่าย พึงให้รู้แจ้งได้โดยยาก บางพวกมีปกติ
เห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย บางพวกมิได้เห็นปรโลกและโทษโดยความเป็น
ภัย ฯ

นี่คือแต่ละท่านในขณะนี้ ท่านผู้ฟังอยู่ในพวกไหน ไม่ยากที่จะรู้จักตัวเองตาม
ความเป็นจริง

ซึ่งข้อความต่อไปอธิบายว่า

คำว่า มีกิเลสธุลิน้อยในปัญญจักขุ มีกิเลสธุลีมากในปัญญจักขุ ความว่า
บุคคลผู้มีศรัทธา เป็นคนมีกิเลสธุลิน้อยในปัญญจักขุ บุคคลผู้ไม่มีศรัทธา เป็นคนมี
กิเลสธุลีมากในปัญญจักขุ บุคคลผู้ปรารถนาความเพียร เป็นคนมีกิเลสธุลิน้อยใน
ปัญญจักขุ บุคคลผู้เกียจคร้าน เป็นคนมีกิเลสธุลีมากในปัญญจักขุ บุคคลผู้มีสติ
ตั้งมั่น เป็นคนมีกิเลสธุลิน้อยในปัญญจักขุ บุคคลผู้มีสติหลงลืม เป็นคนมีกิเลสธุลี
มากในปัญญจักขุ บุคคลผู้มีจิตตั้งมั่น เป็นคนมีกิเลสธุลิน้อยในปัญญจักขุ บุคคล

ผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น เป็นคนมีกิเลสฐลามากในปัญญากัณฐ บุคคลผู้มีปัญญา เป็นคนมีกิเลสฐลีน้อยในปัญญากัณฐ บุคคลผู้มีปัญญาทรม เป็นคนมีกิเลสฐลามากในปัญญากัณฐ ฯ

หมายความว่าถึงอินทรีย์ ๕ ซึ่งได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญานั้นเอง

ข้อ ๒๗๑ อธิบายคำว่า มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน โดยนัยเดียวกัน

ข้อ ๒๗๒ อธิบายคำว่า มีอาการดี มีอาการชั่ว โดยนัยเดียวกัน

ข้อ ๒๗๓ อธิบายคำว่า พึงให้รู้แจ้งได้โดยง่าย พึงให้รู้แจ้งได้โดยยาก โดยนัยเดียวกัน

ข้อ ๒๗๔ อธิบายคำว่า บางพวกมีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย บางพวกมิได้เห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย โดยนัยเดียวกัน

ข้อ ๒๗๕ อธิบายความหมายของโลกว่า

ชื่อว่าโลก คือ ขันธโลก ธาตุโลก อายตนโลก โลกคือภพวิบัติ โลกคือสมภพวิบัติ โลกคือภพสมมติ โลกคือสมภพสมมติ โลก ๑ คือ สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร โลก ๒ คือ นามและรูป โลก ๓ คือ เวทนา ๓ โลก ๔ คือ อาหาร ๔ โลก ๕ คือ อุปาทานขันธ์ ๕ โลก ๖ คือ อายตนะภายใน ๖ โลก ๗ คือ ภูมิเป็นที่ตั้งวิญญาณ ๗ โลก ๘ คือ โลกธรรม ๘ โลก ๙ คือ ภพเป็นที่อาศัยอยู่ของสัตว์ ๙ โลก ๑๐ คือ อายตนะ ๑๐ โลก ๑๑ คือ อายตนะ ๑๑ โลก ๑๒ คือ ธาตุ ๑๒

นี่คือบางพวกมีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย บางพวกมิได้เห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย เพราะฉะนั้น โลกในขณะนี้ ผู้ใดเห็นโดยความเป็นภัย โดยความเป็นโทษมากหรือน้อย ต้องแล้วแต่อินทรีย์ที่ได้สะสมมา

ข้อ ๒๗๖

ชื่อว่าโทษ คือ กิเลสทั้งปวง ทุจริตทั้งปวง อภิสังขารทั้งปวง กรรมอันเป็นเหตุให้สัตว์ไปสู่ภพทั้งปวง เป็นโทษ ความสำคัญในโลกนี้และโทษนี้ว่าเป็นภัยอันแรงกล้าปรากฏแล้วด้วยประการดังนี้ เหมือนความสำคัญในศตวรรษผู้เฝ้าดาบเข้ามาจะฆ่าฉะนั้น

พระตถาคตย่อมทรงรู้ ทรงเห็น ทรงทราบชัด ทรงแทงตลอดซึ่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ด้วยอาการ ๕๐ นี้ นี่เป็นอินทรีย์ปโรปริยัตตญาณของพระตถาคต ฯ

โลกในขณะนี้ต้องเห็นว่าเป็นโทษ และเห็นว่าเป็นภัย เพราะเกิดขึ้นและดับไป ไม่เที่ยง ถ้าอบรมเจริญอินทรีย์ ๕ จริง ๆ จะต้องเห็นอย่างนี้ได้ แต่ถ้ายังไม่เห็น ก็มีหนทางเดียว คือ อบรมเจริญอินทรีย์ ๕ ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค มหาวรรค ญาณกถา มีข้อความที่ท่านผู้ฟังจะได้เห็นพระมหากรุณาคุณของพระผู้มีพระภาค ซึ่งถ้าพระองค์ไม่ทรงตรัสรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และไม่ทรงแสดงข้อปฏิบัติให้สัตว์โลกได้ อบรมเจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมเช่นพระองค์ สัตว์โลกย่อมตกอยู่ในกองทุกข์ใหญ่หลวง ซึ่งท่านผู้ฟังอย่าลืมนึกว่า พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ หรือแม้สังฆานุสสติ ขณะที่กำลังฟังพระธรรม ในขณะนั้นเองก็เป็นพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ และสังฆานุสสติด้วย เพราะได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณาแสดงข้อความมีว่า

ข้อ ๒๘๕

มหากรุณาสมบัติญาณของพระตถาคตเป็นไฉน ฯ

พระผู้มีพระภาคทั้งหลายผู้ตรัสรู้แล้ว ทรงพิจารณาเห็นอยู่ด้วยอาการเป็นอันมาก จึงทรงแผ่พระมหากรุณาไปในหมู่สัตว์ คือ พระผู้มีพระภาคทั้งหลายผู้ตรัสรู้แล้ว ทรงเห็นอยู่ว่า โลกสิ้นนิวาสอันไฟติดโชนแล้ว จึงทรงแผ่พระมหากรุณาไปในหมู่สัตว์

เห็นจริง ๆ อย่างนี้หรือเปล่าว่า โลกอันไฟติดโชนแล้ว ถ้าเป็นผู้ที่มีสุขไม่มีทุกข์ จะเห็นความจริงข้อนี้ไหม ถ้าไม่เห็น ไม่ถูก เพราะสัจธรรมย่อมเป็นความจริงไม่ว่าสำหรับผู้ที่เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ แม้แต่ผู้ที่เป็นสุขก็ต้องรู้ว่า สุขไม่เที่ยง ไม่มีใครสามารถเป็นสุขอยู่ได้ตลอดกาล ผู้ที่เข้าใจว่า ท่านเป็นผู้ที่มีความสุขมาก ดูเหมือนไม่มีทุกข์อะไรเลย แต่หิวบ้างไหม ต้องการอะไรบ้างไหม ในขณะนั้นเป็นสุขหรือเปล่า ยังไม่อิ่ม ยังแสวงหา ยังมีการอยากได้ ยังมีความต้องการ ในขณะที่ต้องการนั้นเป็นทุกข์ ไม่ใช่เป็นสุข ถ้าเป็นสุขจะต้องการอะไรไปทำไม ในเมื่อเป็นสุขแล้ว

เพราะฉะนั้น ขณะใดก็ตามที่เกิดความหวัง ความปรารถนา ความยินดี ความต้องการ ให้ทราบว่า ท่านไม่ได้เป็นผู้ที่มีสุข

ข้อความต่อไปมีว่า

พระผู้มีพระภาคผู้ตรัสรู้แล้วทรงเห็นอยู่ว่า โลกสันนิวาสยกพลแล้ว ... โลกสันนิวาสเคลื่อนพลแล้ว ... โลกสันนิวาสเดินทางผิดแล้ว ...

ถ้าเข้าใจข้อปฏิบัติผิด เดินทางผิด ไม่สามารถอบรมเจริญปัญญาสู่สภาพธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงได้

ท่านผู้ฟังอาจจะสงสัยว่า โลกสันนิวาสยกพลไปไหน

ยกอยู่ทุกวัน แล้วแต่ว่าจะไปทางไหน ทางตาแสวงหาอะไร ทางหูยกพลไป แสวงหาอะไร ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ใช่เพียงอย่างเดียวที่ท่านแสวงหา ไซ้ใหม่ แต่มากมายหลายอย่างเหมือนกับยกพล หรือเคลื่อนพลไปสู่อารมณ์ที่ต้องการ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

โลกอันชรา นำเข้าไป มิได้ยั่งยืน ... โลกไม่มีที่ต้านทาน ไม่เป็นใหญ่ ...

เพราะว่าโลกเองเกิดขึ้นและดับไปตามเหตุตามปัจจัย

โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป ... โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา ... โลกสันนิวาสไม่มีที่ต้านทาน ... โลกสันนิวาสไม่มีที่เร้น ... โลกสันนิวาสไม่มีที่พึ่ง ... โลกสันนิวาสไม่มีที่พึ่งของใคร ... โลกสันนิวาส ฟุ้งซ่าน ไม่สงบ ... โลกสันนิวาสมีลูกศร ถูกลูกศรเป็นจำนวนมากเสียบแทงแล้ว ใครอื่นนอกจากเราผู้จะถอนลูกศรทั้งหลายของโลกสันนิวาสนั้น เป็นไม่มี ... โลกสันนิวาส มีความมืดคืออวิชชาปิดกั้นไว้ ถูกใส่เข้าไปยังกรงกิเลส ใครอื่นนอกจากเราซึ่งจะ แสดงธรรมเป็นแสงสว่างแก่โลกสันนิวาสนั้น เป็นไม่มี ...

โลกสันนิวาสตกอยู่ในอำนาจอวิชชา เป็นผู้มืด อวิชชาหุ้มห่อไว้ ยุ่งด้วยเส้นด้าย พันกันเป็นกลุ่มก้อน นุ่งนุ่งดังหญาปล้อง หญาฆ้องกระด้าง ไม่ล่วงพ้นสังสาร คือ อบายทุกคติและวินิบาต ... โลกสันนิวาสถูกอวิชชาที่มีโทษเป็นพิษแห่งติดอยู่

แล้ว มีกิเลสเป็นโทษ ... โลกสันนิวาสรกข์ด้วยราคะโทสะและโมหะ ใครอื่นนอกจากเรารู้จะช่วยสาวยกข์ให้แก่โลกสันนิวาสนั้น เป็นไม่มี ...

โลกสันนิวาสดูกองตัณหาสมไว้ ... โลกสันนิวาสดูกายตัณหาครอบไว้ ... โลกสันนิวาสดูกกระแสนตัณหาพัดไป ... โลกสันนิวาสดูกตัณหาเป็นเครื่องคล้อง คล้องไว้ ... โลกสันนิวาสนานไปเพราะตัณหานุสัย ... โลกสันนิวาสดือร้อนด้วยความเดือดร้อนเพราะตัณหา ... โลกสันนิวาสร้อนด้วยความรุ่มร้อนเพราะตัณหา ...

โลกสันนิวาสดูกองทวิญญูสมไว้ ... โลกสันนิวาสดูกายทวิญญูครอบไว้ ... โลกสันนิวาสดูกกระแสนทวิญญูปัดไป ... โลกสันนิวาสดูกทวิญญูเป็นเครื่องคล้อง คล้องไว้ ... โลกสันนิวาสนานไปเพราะทวิญญู ... โลกสันนิวาสดือร้อนด้วยความเดือดร้อนเพราะทวิญญู ... โลกสันนิวาสร้อนด้วยความรุ่มร้อนเพราะทวิญญู ...

โลกสันนิวาสนไปตามชาติ ... โลกสันนิวาสนตามชนไปเพราะชรา ... โลกสันนิวาสดูกพยาชิครอบงำ ... โลกสันนิวาสดูกมรณะห้ำหั่น ... โลกสันนิวาสดูกอยู่ในกองทุกข์ ...

นี่เป็นพระมหากรุณาหรือเปล่า ทรงแสดงซ้ำโดยละเอียดทุกประการ แต่ถ้าท่านผู้ฟังเบื่อ จะไม่เห็นพระคุณที่พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณาแสดงโดยละเอียด

ข้อความต่อไปมีว่า

โลกสันนิวาสดูกผูกไว้ด้วยเครื่องผูกเป็นอันมาก เครื่องผูก คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทวิญญู กิเลส ทุกขจิต ใครอื่นนอกจากเรารู้จะช่วยแก้เครื่องผูกให้แก่โลกสันนิวาสนั้น เป็นไม่มี ... โลกสันนิวาสดูเดินไปตามทางแคบมาก ใครอื่นนอกจากเรารู้จะช่วยชี้ทางสว่างให้แก่โลกสันนิวาสนั้น เป็นไม่มี ... โลกสันนิวาสดูกความกังวลเป็นอันมากพัวพันไว้ ใครอื่นนอกจากเรารู้จะช่วยตัดความกังวลให้แก่โลกสันนิวาสนั้น เป็นไม่มี ...

โลกสันนิวาสดูกลงไปในแหวนใหญ่ ใครอื่นนอกจากเรารู้จะช่วยหลุดโลกสันนิวาสนั้นให้ขึ้นพ้นจากแหวน เป็นไม่มี ... โลกสันนิวาสดูเดินทางกันดารมาก ใครอื่นนอกจากเรารู้จะช่วยให้โลกสันนิวาสนั้นข้ามพ้นทางกันดารได้ เป็นไม่มี ... ฯลฯ

ต่อไปเป็นพระมหากรุณาที่ได้ทรงแสดงหนทางช่วยพาโลกสันนิวาสนั้นมาสู่ทางอริยะ

... โลกสันนิวาสนุกฎกติกาสู่ ๖๒ กลุ่มรุ่ม จึงทรงแผ่พระมหากรุณาไปให้หมู่สัตว์ว่า ส่วนเราเป็นผู้ข้ามได้แล้ว แต่สัตว์โลกยังข้ามไม่ได้ ส่วนเราเป็นผู้พ้นไปแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่พ้นไป ส่วนเราทรมานได้แล้ว แต่สัตว์โลกยังทรมานไม่ได้ ส่วนเราสงบแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่สงบ ส่วนเราเป็นผู้เบาใจแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่เบาใจ ส่วนเราเป็นผู้ดับรอบแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่ดับรอบ

ก็เราเป็นผู้ข้ามได้แล้ว จะช่วยให้สัตว์โลกข้ามได้ด้วย เราเป็นผู้พ้นไปแล้ว จะช่วยให้สัตว์โลกพ้นไปด้วย เราทรมานได้แล้ว จะช่วยให้สัตว์โลกทรมานได้ด้วย เราเป็นผู้สงบแล้ว จะช่วยให้สัตว์โลกสงบด้วย เราเป็นผู้เบาใจแล้ว จะช่วยให้สัตว์โลกเบาใจด้วย เราเป็นผู้ดับรอบแล้ว จะช่วยให้สัตว์โลกดับรอบด้วย พระผู้มีพระภาคทั้งหลายผู้ตรัสรู้แล้ว ทรงพิจารณาเห็นดังนี้ จึงทรงแผ่พระมหากรุณาไปในหมู่สัตว์นี้เป็นมหากรุณาสมบัติคุณของพระตถาคต ฯ

ผู้ที่จะซาบซึ่งในพระมหากรุณาสมบัติคุณของพระผู้มีพระภาคมากน้อยย่อมแล้วแต่การเจริญอินทรีย์ของแต่ละบุคคล ท่านผู้ฟังถ้าไม่ได้ศึกษาพระไตรปิฎก อาจจะไม่ทราบ ว่า ท่านก็เป็นผู้ที่ได้เจริญอินทรีย์ ซึ่งจะมากน้อยต่างกันทราบได้จากชีวิตประจำวันในชาตินี้ เพราะถ้าไม่เคยได้ยิน ได้ฟัง ไม่เคยเข้าใจ ไม่เคยสนใจ หรือไม่เคยมีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาที่ได้อบรมมาแล้ว ก็คงจะไม่สนใจศึกษาพิจารณาเรื่องการอบรมเจริญอินทรีย์ คือ การเจริญสติปัฏฐาน

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ว่าแต่ละท่านอบรมเจริญอินทรีย์มาแล้วมากน้อยเพียงไร สังเกตได้จากชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลในชาตินี้ ซึ่งทุกท่านเป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเองตามความเป็นจริงว่า ในวันหนึ่ง ๆ ท่านมีศรัทธาในการศึกษาและอบรมเจริญสติปัฏฐานเพียงไร หรือว่ามีวิริยะ มีฉันทะมากน้อยแค่ไหน ซึ่งบุคคลอื่นไม่สามารถจะรู้ได้นอกจากตัวท่านเอง และจะเห็นได้ว่า ชีวิตคุณลักษณะของแต่ละท่านก็ต่างกันไป แม้จะเป็นผู้ที่กล่าวว่า เป็นพุทธศาสนิกชนมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว ถ้าพิจารณา

จริง ๆ บางท่านมีศรัทธาจริง เชื่อว่าตนเองนับถือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ยังไม่มีความพอที่จะศึกษาพระธรรมก็มี หรือว่าผู้ที่มีศรัทธาและมีความสนใจใคร่ในการศึกษาพระธรรม แต่ก็ยังไม่ได้พิจารณาไตร่ตรองพระธรรมโดยละเอียดลึกซึ้งจริง ๆ เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ได้ศึกษาและพิจารณาโดยละเอียดลึกซึ้งจริง ๆ ก็ย่อมเข้าใจพระธรรมผิดพลาดคลาดเคลื่อน ทำให้การปฏิบัติไม่ใช่เป็นการเจริญอินทรีย์ ๕

จะเห็นได้ว่า พระธรรมซึ่งเป็นธรรมที่ลึกซึ้งสุขุม เป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่ถ้าขณะใดที่ยังไม่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ก็แสดงว่าบุคคลนั้นยังต้องอบรมเจริญอินทรีย์ ๕ ต่อไป จนกว่าจะสามารถประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นอนัตตาและกำลังเกิดดับในขณะนี้ได้ ซึ่งท่านผู้ฟังจะทราบว่า บุคคลใดบ้างเป็นผู้ที่เจริญอินทรีย์ และบุคคลใดเป็นผู้ที่เจริญอินทรีย์แล้วจากข้อความใน **ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ข้อ ๔๒๘**

ข้อความมีว่า

บุคคลเท่าไรเจริญอินทรีย์ บุคคลเท่าไรเจริญอินทรีย์แล้ว

บุคคล ๘ เจริญอินทรีย์ บุคคล ๓ เจริญอินทรีย์แล้ว ฯ

บุคคล ๘ เป็นโณเจริญอินทรีย์ พระเสขบุคคล ๗ (ได้แก่ โสดาปัตติมรรค ๑ โสดาปัตติผล ๑ สกทาคามิมรรค ๑ สกทาคามีผล ๑ อนาคามิมรรค ๑ อนาคามีผล ๑ อรหัตตมรรค ๑) กัลยาณปุณฺณ ๑ บุคคล ๘ เหล่านี้ เจริญอินทรีย์ ฯ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ชื่อว่าเป็นกัลยาณปุณฺณ แต่ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ เพราะถ้าข้อปฏิบัติยังไม่ตรง แม้ว่าจะมีสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมเล็กน้อย ๆ แต่ถ้าเข้าใจผิดและประพฤติดิ จะทำให้ไม่ใช่เป็นผู้ที่เจริญอินทรีย์

๑๒๑๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๐ ตุลาคมที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สำหรับบุคคล ๓ ประเภท ซึ่งเป็นผู้ที่เจริญอินทรีย์แล้ว ข้อความใน
ปฏิสัมภิทามรรค มีว่า

บุคคล ๓ เป็นไหนเจริญอินทรีย์แล้ว พระชีณาสพสาวกพระตถาคต ชื่อว่า
พุทโธ ด้วยสามารถความเป็นผู้เจริญอินทรีย์แล้ว ชื่อว่าเจริญอินทรีย์แล้ว
พระปัจเจกพุทธะ ชื่อว่าพุทโธ ด้วยอรรถว่าตรัสรู้เอง ชื่อว่าเจริญอินทรีย์แล้ว
พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ชื่อว่าพุทโธ ด้วยอรรถว่ามีพระคุณประมาณ
ไม่ได้ ชื่อว่าเจริญอินทรีย์แล้ว บุคคล ๓ เหล่านี้ เจริญอินทรีย์แล้ว

บุคคล ๔ เหล่านี้ เจริญอินทรีย์ บุคคล ๓ เหล่านี้ เจริญอินทรีย์แล้ว ด้วย
ประการดังนี้ ฯ

พระชีณาสพ คือ ผู้ที่สิ้นอาสวะเป็นพระอรหันต์แล้ว เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่ใช่
พระอรหันต์ กำลังเจริญอินทรีย์ ไม่ใช่ผู้ที่เจริญอินทรีย์แล้ว เพราะผู้ที่เจริญอินทรีย์แล้ว
มี ๓ ประเภท คือ พระอรหันต์ พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ. คำว่า เจริญอินทรีย์ และเจริญอินทรีย์แล้ว หมายความว่าอย่างไร
ขออาจารย์ช่วยขยายให้ละเอียดกว่านี้

สุ. เจริญอินทรีย์ คือ ยังไม่เสร็จกิจ ยังไม่สมบูรณ์ ยังไม่ครบถ้วน กำลัง
เจริญอยู่ จึงชื่อว่าเจริญอินทรีย์ แต่ผู้ที่ดับกิเลสหมด คือ ผู้ที่ได้อบรมเจริญอินทรีย์แล้ว

กัลยาณปุณฺณและพระเสกขบุคคล ๗ เป็นผู้ที่เจริญอินทรีย์ แต่ยังคงต้องเจริญ
ต่อไปอีก เพราะยังไม่ใช่ผู้ที่เจริญอินทรีย์แล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นเพียงผู้ที่มีศรัทธา
ที่จะนับถือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ยังไม่ได้ศึกษาพระธรรมโดยละเอียด ยังไม่

ชื่อว่าเจริญสัทธินทรีย์ หรืออินทรีย์อื่น ๆ คือ ยังไม่ชื่อว่าเจริญวิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิทรีย์ และปัญญินทรีย์ เพราะว่าอินทรีย์ ๕ นี้ ต้องเจริญด้วยกัน

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ปราศจากปัญญาซึ่งรู้ข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง และสติปัญฐาน ไม่ได้เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติจริง ๆ ขณะนั้น ไม่ใช่การเจริญอินทรีย์ ๕

ถ. ตามพระสูตรที่อาจารย์กล่าวถึงนี้ หมายความว่า ผู้ที่เจริญสติปัญฐานอย่างถูกต้อง ผู้นั้นเป็นกัลยาณปุถุชน ใช่ไหม

ส. สำหรับผู้ที่ เป็นกัลยาณปุถุชน ที่จริงจะต้องเป็นผู้ที่ได้ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมด้วย เช่น วิปัสสนาญาณสามารที่จะเกิดบ้าง เพียงแต่ยังไม่ถึงความ เป็นพระอริยเจ้า แต่ถ้าโดยการสงเคราะห์สำหรับผู้ที่มีความเข้าใจถูกต้องที่มั่นคง ไม่คลอนแคลน และเป็นผู้ที่กำลังอบรมเจริญสติปัญฐานจริง ๆ ผู้นั้นย่อมเป็นกัลยาณปุถุชนได้ แต่เมื่อยังไม่ได้ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ก็ย่อมจะมีความสงสัยอยู่มากว่าลักษณะของนามธรรมนั้นเป็นอย่างไร ลักษณะของรูปธรรมนั้นเป็นอย่างไร แต่ถ้าเป็น ผู้ที่มีความมั่นคงในขั้นของความเข้าใจที่ถูกต้องและเจริญหนทางปฏิบัติที่ถูกต้องแล้ว ผู้นั้นย่อมเป็นกัลยาณปุถุชนได้

เพราะฉะนั้น แม้แต่กัลยาณปุถุชน ก็เป็นตามขั้นด้วย ขั้นการฟังเข้าใจถูกต้องมั่นคง ขั้นอบรมเจริญสติปัญฐานถูกต้องมั่นคง ขั้นสามารที่จะรู้แจ้งประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมด้วยวิปัสสนาญาณ ก็ยิ่งเพิ่มความมั่นคงขึ้นของความเป็นกัลยาณปุถุชน จนกว่าจะถึงความเป็นพระอริยบุคคล ข้อสำคัญที่สุด คือ ต้องทราบว่า ถ้าเพียงแต่มีศรัทธา แต่ยังไม่เข้าใจข้อประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง หรือเป็นผู้ที่ศึกษาธรรมแต่ไม่เข้าใจพระธรรมคลาดเคลื่อนทำให้การปฏิบัติไม่ถูกต้อง ผู้นั้นย่อมไม่ใช่ผู้ที่เจริญอินทรีย์ ๕

สำหรับเรื่องอินทรีย์ ๕ แม้จะเป็นเรื่องที่เคยได้ฟังมาแล้ว ซึ่งก็คงจะไม่ใช่แต่เฉพาะชาตินี้ แม้พระสาวกที่ได้รู้แจ้งพระอริยสัจธรรม ท่านก็เคยได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคองค์ก่อน ๆ มาแล้ว แต่แม้ว่าท่านได้อบรมเจริญอินทรีย์พร้อมที่จะได้รู้

แจ้งอริยสัจธรรม ท่านก็ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคและกราบทูลถามเรื่องอินทรีย์ ซึ่งใน **สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ชรवारคที่ ๕ อุณณภพราหมณสูตร** ข้อ ๙๖๖ - ข้อ ๙๗๔ มีข้อความว่า

สาวัตถีนินทาน

ครั้งนั้น อุณณภพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ มีอารมณ์ต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่เสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของกันและกัน อินทรีย์ ๕ ประการเป็นไฉน คือ จักขุนทรีย์ ๑ โสณินทรีย์ ๑ ฆานินทรีย์ ๑ ชิวหินทรีย์ ๑ กายินทรีย์ ๑ อะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวของอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ซึ่งมีอารมณ์ต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่เสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของกันและกัน และอะไรย่อมเสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของอินทรีย์ ๕ ประการนี้

เรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตามปกติ ซึ่งน่ารู้ แทนที่จะอยากรู้เรื่องอื่น คนอื่น ประเทศอื่น โลกอื่น ทำไมไม่อยากรู้เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นของจริง ซึ่งเห็น ได้ยินอยู่เรื่อย ๆ ทุกวัน เพราะฉะนั้น พราหมณ์ แม้ไม่ใช่เป็นพระภิกษุก็มี ความสนใจที่จะรู้ในเรื่องของจักขุนทรีย์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และอารมณ์ของทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จึงได้เข้าไปเฝ้าและทูลถามเรื่องของอินทรีย์ ๕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ มีอารมณ์ต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่เสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของกันและกัน อินทรีย์ ๕ ประการเป็นไฉน คือ จักขุนทรีย์ ๑ โสณินทรีย์ ๑ ฆานินทรีย์ ๑ ชิวหินทรีย์ ๑ กายินทรีย์ ๑ ใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวของอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ซึ่งมีอารมณ์ต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่เสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของกันและกัน และใจย่อมเสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของอินทรีย์ ๕ ประการนี้

ไม่ทราบท่านผู้ฟังจะมีความรู้สึกเหมือนกับอุณณาภพราหมณ์หรือเปล่า ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า อินทรีย์ ๕ ประการนี้ มีอารมณ์ต่างกัน ไม่ส่วยอารมณ์อันเป็นโคจรของกันและกัน คือ ทางตาเห็น แต่ไม่สามารถรู้เสียง ทางหูได้ยินเสียง แต่ไม่สามารถเห็น ดูไม่น่าประหลาด ไม่น่าสนใจ แต่ให้ทราบว่า น่าสนใจที่สุด เพราะเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งเกิดขึ้นและดับไปแต่ละขณะ ไม่เกี่ยวข้องกันเลย เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ที่ท่านผู้ฟังถามว่า ทางใจรู้อะไร คำตอบก็อยู่ในข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า และใจย่อมส่วยอารมณ์อันเป็นโคจรของอินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ ไม่ว่าทางตาจะเห็นอะไร ทางใจคิดถึงสิ่งที่ตาเห็น ไม่ว่าทางหูจะได้ยินเสียงอะไร ทางใจก็คิดถึงเสียงที่ทางหูได้ยิน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน

เพราะฉะนั้น คงจะไม่มีปัญหาอีกว่า ทางใจรู้อารมณ์อะไร โดยเฉพาะผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานทราบว่า ทางตาต้องระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ และสภาพรู้ คือ เห็น ในขณะที่กำลังเห็น ทางหูก็รู้เสียง และสภาพรู้ คือ นามธรรมที่ได้ยิน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน

บางท่านก็ถามว่า ทางใจรู้อะไร ถ้าเป็นปกติในชีวิตประจำวันจริง ๆ คำตอบก็ต้องถูกต้อง คือ ทางใจรู้สิ่งที่ทางตาเห็น ทางหูได้ยิน ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส ทางกายกระทบสัมผัสนั่นเอง เพราะฉะนั้น ไม่มีปัญหา ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ เป็นผู้ที่จะระลึกรู้ลักษณะของจริงทางทวารทั้ง ๖ ไม่ใช่ว่าทางใจจะต้องไปรู้อย่างอื่นหรือไปแสวงหาอย่างอื่นขึ้นมา รู้จึงจะเป็นสติปัฏฐาน แต่สติปัฏฐาน คือ การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมแม้ที่กำลังปรากฏ คือ คตินึกทางใจนั่นเอง

ข้อความต่อไป

อุณณาภพราหมณ์กราบทูลว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็อะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งใจเล่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ สติเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งใจ

อุณณาภพราหมณ์กราบทูลว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็อะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งสติเล่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ วิมุตติเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งสติ

อุณณาภพราหมณ์กราบทูลว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็อะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งวิมุตติเล่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ นิพพานเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งวิมุตติ

อุณณาภพราหมณ์กราบทูลว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็อะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งนิพพาน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ ท่านลวงเลยปัญหาไปเสียแล้ว ไม่อาจถือเอาที่สุดแห่งปัญหาได้ ด้วยว่าพรหมจรรย์ที่บุคคลอยู่จบแล้ว มีนิพพานเป็นที่หยั่งลง มีนิพพานเป็นเบื้องหน้า มีนิพพานเป็นที่สุด

ครั้งนั้น อุณณาภพราหมณ์ขึ้นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป

ครั้นอุณณาภพราหมณ์หลีกไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรือนยอด หรือศาลาล้ำยเรือนยอด มีหน้าต่างในทิศเหนือ หรือทิศตะวันออก เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นไป แสงส่องเข้าไปทางหน้าต่าง ตั้งอยู่ที่ฝาด้านไหน

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ตั้งอยู่ที่ฝาด้านตะวันตก พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อย่างนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ศรัทธาในพระตถาคตของอุณณาภพราหมณ์มั่นคงแล้ว มีรากเกิดแล้ว ตั้งอยู่มั่นแล้ว อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก จะพึงชักนำไปไม่ได้ ถ้าอุณณาภพราหมณ์พึง

ทำกาละในสมัยนี้ไซ้ร้ ย่อมไม่มีสังโยชนซึ่งเป็นเครื่องประกอบให้อุณณภพราหมณ์
ต้องมายังโลกนี้อีก

จบ สูตรที่ ๒

หมายความว่า อุณณภพราหมณ์ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอนาคามีบุคคล
เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ฟังเข้าใจจริง ๆ ในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
และหมดความสงสัยในเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อารมณ์ของตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ แม้ว่าจะได้กราบทูลถามถึงอะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งนิพพาน และ
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ท่านล่องเลยปัญหาไปเสียแล้ว ไม่อาจถือเอาที่สุดแห่งปัญหา
ได้ ด้วยว่าพรหมจรรย์ที่บุคคลอยู่จบแล้ว มีนิพพานเป็นที่หยั่งลง มีนิพพานเป็นเบื้อง
หน้า มีนิพพานเป็นที่สุด ถ้าได้เข้าใจตามอรรถนี้จริง ๆ ประจักษ์สภาพธรรมจริง ๆ ก็รู้
แจ้งอริยสัจ ๔ เป็นพระอริยบุคคลตามลำดับขั้นได้ ด้วยการเข้าใจเรื่องของตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ โดยถูกต้อง

ข้อความในปฏิสัมภิทามรรค แสดงเรื่องของอินทรีย์ ๕ ด้วยประการต่าง ๆ
มากมาย เช่น อินทรีย์ ๕ เจริญแล้ว อบรมแล้ว ระวังแล้ว และระวังดีแล้วเป็นขั้น ๆ
แสดงให้เห็นถึงการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ใช่จะเป็นไปโดยรวดเร็ว แต่จะต้องเป็น
การอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ด้วยอาการต่าง ๆ จนถึงขั้นที่
เจริญแล้ว อบรมแล้ว ระวังแล้ว และระวังดีแล้ว เป็นขั้น ๆ

ขอกล่าวถึงข้อความบางตอนของ **อินทริยสภา** ใน **ปฏิสัมภิทามรรค** เช่น
ข้อความที่ว่า

อินทริย์บุคคลย่อมเจริญด้วยอาการเท่าไร เป็นอินทริย์อันบุคคลเจริญแล้ว
อบรมแล้ว ระวังแล้ว และระวังดีแล้ว

เพราะถ้าสติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมอยู่เรื่อย ๆ ทีละเล็กทีละน้อย
เป็นปกติในชีวิตประจำวัน จะทราบได้อย่างไรและเมื่อไรว่า ได้เจริญอบรมอินทริย์
มาแล้ว และระวังบ้างแล้ว และระวังดีแล้ว เพราะฉะนั้น ข้อความใน
ปฏิสัมภิทามรรค จึงได้อธิบายว่า

อินทรีย์ ๕ บุคคลย่อมเจริญด้วยอาการ ๔ เป็นอินทรีย์อันบุคคลเจริญแล้ว
อบรมแล้ว ระงับแล้ว และระงับดีแล้วด้วยอาการ ๔ คือ

อินทรีย์ ๕ บุคคลย่อมเจริญในขณะโสดาปัตติมรรค เป็นอินทรีย์อันบุคคลเจริญ
แล้ว อบรมแล้ว ระงับแล้ว และระงับดีแล้วในขณะโสดาปัตติผล

แสดงให้เห็นถึงความละเอียดว่า ขณะจิตที่ต่างกัน คือ ขณะที่เป็น
โสดาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้นดับกิเลส คือ ความเห็นผิด เป็นสมุจเฉท ขณะนั้นบุคคลนั้น
ย่อมเจริญอินทรีย์ ๕ ส่วนจิตที่เกิดต่อจากโสดาปัตติมรรคจิต คือ โสดาปัตติผลจิต
ในขณะนั้นเป็นอินทรีย์อันบุคคลเจริญแล้ว อบรมแล้ว ระงับแล้ว และระงับดีแล้ว
ฉะนั้น จึงเป็นขณะที่ต่างกัน เพราะว่าโสดาปัตติมรรคจิตเป็นกุศล ส่วน
โสดาปัตติผลจิตเป็นวิบาก และในขั้นต่อไป คือ ในขั้นของสกทาคามีมรรค
อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค ก็โดยนัยเดียวกัน คือ

อินทรีย์ ๕ บุคคลย่อมเจริญในขณะสกทาคามีมรรค เป็นอินทรีย์อันบุคคลเจริญ
แล้ว อบรมแล้ว ระงับแล้ว และระงับดีแล้วในขณะสกทาคามีผล อินทรีย์ ๕ บุคคล
ย่อมเจริญในขณะอนาคามีมรรค เป็นอินทรีย์อันบุคคลเจริญแล้ว อบรมแล้ว ระงับ
แล้ว และระงับดีแล้วในขณะอนาคามีผล อินทรีย์ ๕ บุคคลย่อมเจริญในขณะ
อรหัตตมรรค เป็นอินทรีย์อันบุคคลเจริญแล้ว อบรมแล้ว ระงับแล้ว และระงับดีแล้ว
ในขณะอรหัตตผล ฯ

มรรควิสุทธิ ๔ ผลวิสุทธิ ๔ สมุจเฉทวิสุทธิ ๔ ปฏิปัสสัทธิวิสุทธิ ๔ (คือ มรรค-
วิสุทธิ ๔ และผลวิสุทธิ ๔ นั้นเอง) ด้วยประการดังนี้ อินทรีย์ ๕ บุคคลย่อมเจริญด้วย
อาการ ๔ เหล่านี้ เป็นอินทรีย์อันบุคคลเจริญแล้ว อบรมแล้ว ระงับแล้ว และระงับดี
แล้ว ด้วยอาการ ๔ เหล่านี้ ฯ

เรื่องของการอบรมเจริญอินทรีย์ในแต่ละภพ แต่ละชาติ แต่ละขณะ
ในสังสารวัฏฏ์นี้ ยังไม่รู้ว่า จะสมบูรณ์เมื่อไร จนกว่าโสดาปัตติมรรคจิตจะเกิด
ตลอดไปจนกระทั่งถึงโสดาปัตติผล สกทาคามีมรรค สกทาคามีผล อนาคามีมรรค
อนาคามีผล อรหัตตมรรค และอรหัตตผล

เป็นชีวิตปกติธรรมดาประจำวันจริง ๆ ซึ่งจะต้องอบรมเจริญไป และไม่มีผู้ใดสามารถรู้ได้ว่า ในขณะที่กำลังอบรมเจริญสติปัฏฐานหรือเจริญอินทรีย์ ๕ จะมีเหตุการณ์ใด ๆ เกิดขึ้น จะมีสภาพของจิตที่เป็นอกุศลประเภทใดเกิดขึ้น จะมีสภาพของกุศลจิตประเภทใดเกิดขึ้น แต่ถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึกรู้ จะไม่รู้เลยว่า ขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าจะเป็อกุศลหรืออกุศลประเภทใด ๆ ก็ตาม

เพราะฉะนั้น ต้องในขณะที่สติระลึกรู้เท่านั้นที่จะเป็นอินทรีย์ ที่จะทำให้สามารถละอกุศลที่กำลังเกิดปรากฏ โดยรู้ว่าขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน หรือแม้กุศลก็รู้ว่าสภาพของกุศลนั้น ๆ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ชีวิตของพระสาวกแต่ละท่านที่ทรงแสดงไว้มีอัธยาศัยต่าง ๆ กัน ทั้งผู้ที่เป็นบรรพชิตและผู้ที่เป็นคฤหัสถ์ และสำหรับผู้ที่ยังไม่ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ใครจะรู้ว่า แต่ละบุคคลได้สะสมเจริญอินทรีย์พร้อมกับจิตประเภทใด ๆ มาบ้าง ซึ่งผู้ที่จะรู้ถึงอัธยาศัยของแต่ละบุคคลได้ มีแต่พระผู้มีพระภาคพระองค์เดียว

๑๒๑๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทวารวค ญาณกถา ข้อ ๒๗๗ มีข้อความที่แสดงถึง
อภัยาศัยที่แต่ละบุคคลสะสมมา ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ มิฉะนั้นแล้ว แม้ว่า
จะเป็นตัวของท่านเองซึ่งกำลังเจริญอินทรีย์ ก็อาจไม่ได้ระลึกว่า ท่านเป็นผู้ที่มีอภัยาศัย
อย่างไร

ข้อความมีว่า

ญาณในฉันทะเป็นที่มานอน และกิเลสอันนอนเนื่องแห่งสัตว์ทั้งหลาย
ของพระตถาคตเป็นไฉน ฯ

ในญาณนี้ พระตถาคตย่อมทรงทราบฉันทะเป็นที่มานอน กิเลสอันนอนเนื่อง
จริต อธิมุติของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมทรงทราบชัดภัพพสัตว์และอภัพพสัตว์ ฯ

ขณะนี้เมื่อใครพอที่จะบอกได้ใหม่ว่า ท่านมีอภัยาศัยอย่างไร รู้จักตัวเองถ่องแท้
ละเอียดถี่ถ้วนพอที่จะกล่าวได้ใหม่ว่า ท่านสะสมอภัยาศัยอย่างไรมาบ้าง

และทั้ง ๆ ที่ทุกท่านก็เจริญสติปัฏฐาน แต่เมื่อยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์
ก็ไม่สามารถรู้ได้ว่า ท่านเป็นผู้ที่สามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ หรือว่าเป็นผู้ที่ไม่
สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ในชาตินี้

ข้อ ๒๗๘

ก็ฉันทะเป็นที่มานอนของสัตว์ทั้งหลายเป็นไฉน ฯ

ข้อความตอนนี้แสดงถึงความเห็นผิดต่าง ๆ คือ ฉันทะที่เป็นฝ่ายอกุศล
ในความเห็น ซึ่งในเรื่องของความเห็น แต่ละท่านจะเห็นได้ว่ามีมากมาย แม้แต่การที่
จะเข้าใจข้อความในพระธรรมแต่ละส่วนแต่ละตอน บางท่านอาจจะเห็นอย่างหนึ่ง อีก

ท่านอาจจะเห็นอีกอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา หรือการปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น ก็ย่อมมีฉันทะ ความพอใจในความเห็นต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เป็นความเห็นผิด

อนึ่ง พระตถาคตย่อมทรงทราบบุคคลผู้เสพกามด้วยยถาภูตญาณ คือ ทรงทราบผู้เสพกามว่า บุคคลนี้เป็นผู้หนักในกาม มีกามเป็นที่อาศัย น้อมใจไปในกาม

เป็นแต่ละบุคคลจริง ๆ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงโดยละเอียด ท่านก็จะไม่ทราบว่า ท่านเป็นผู้ที่อยู่ในประเภทไหนในการสะสมอริยาศัย เพราะว่าแต่ละบุคคลที่ยังไม่ใช่พระอนาคามีย่อมมีความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ แต่แม้กระนั้นในระหว่างผู้ที่ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึงพะด้วยกัน ผู้ใดจะเป็นผู้หนักในกาม มีกามเป็นที่อาศัย หรือน้อมใจไปในกาม ก็เป็นการสะสมที่แตกต่างกันไปตามขณะจิตของแต่ละบุคคล

ทรงทราบบุคคลผู้เสพเนกขัมมะว่า บุคคลนี้เป็นผู้หนักในเนกขัมมะ มีเนกขัมมะเป็นที่อาศัย น้อมใจไปในเนกขัมมะ

ทรงทราบบุคคลผู้เสพพยาบาทว่า บุคคลนี้เป็นผู้หนักในพยาบาท มีพยาบาทเป็นที่อาศัย น้อมใจไปในพยาบาท

ไม่มีใครจะรู้ดียิ่งกว่าตัวท่านเอง เพราะว่าบางคนไม่ลื้มเลย ไม่ว่าจะโกรธใคร ยังจำได้ เป็นอริยาศัยจริง ๆ คนอื่น ๆ อาจลื้มไปแล้วเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ แต่คนนี้เป็นอริยาศัยที่จำฝังใจไม่ลื้ม เพราะฉะนั้น ก็เป็นการตรวจสอบว่า ท่านอาจจะเป็นผู้ที่หนักในกาม แต่ไม่หนักในพยาบาทก็ได้

ทรงทราบบุคคลผู้เสพความไม่พยาบาทว่า บุคคลนี้เป็นผู้หนักในความไม่พยาบาท ...

บางคนโกรธจริง แต่เมื่อหายโกรธก็หายไปเลย ไม่มานั่งครุ่นคิดจิตใจที่จะโกรธต่อไป หรือที่จะพยาบาทต่อไป

ทรงทราบบุคคลผู้เสพถิ่นมัทธะว่า บุคคลนี้เป็นผู้หนักในถิ่นมัทธะ ...

มีไหม ไม่ค่อยจะขยันเลย อาจจะชอบนอน

ทรงทราบบุคคลผู้เสพอาโลกสัญญาว่า บุคคลนี้เป็นผู้หนักในอาโลกสัญญา ...

ข้อ ๒๗๙

ก็กิเลสอันนอนเนื่องของสัตว์ทั้งหลายเป็นไฉน ฯ กิเลสอันนอนเนื่องของสัตว์ทั้งหลาย คือ กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย มานานุสัย ทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉานุสัย ภวราคานุสัย อวิชขานุสัย

กามราคานุสัย ได้แก่ ความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะถ้ายังไม่เป็นพระอนาคามีบุคคล อย่าคิดว่าดับหมดแล้ว อาจไม่มีปัจจัยที่จะเกิดในขณะหนึ่ง ในช่วงระยะหนึ่ง แต่ไม่ได้หมายความว่าดับหมด ไม่เกิดอีกเลย

ปฏิฆานุสัย ได้แก่ ความขุ่นใจ หรือความไม่พอใจ โทสะนั่นเอง

มานานุสัย ได้แก่ ความสำคัญตน

ทิฏฐานุสัย ได้แก่ ความเห็นผิด

วิจิกิจฉานุสัย ได้แก่ ความสงสัยในลักษณะของสภาพธรรม

ภวราคานุสัย ได้แก่ ความยินดีพอใจในภพ ในการเกิด

อวิชขานุสัย ได้แก่ การไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง

กามราคานุสัยของหมู่สัตว์ ย่อมนอนเนื่องในอารมณ์อันเป็นที่รักที่ยินดีในโลก

ชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งเกือบจะไม่รู้เลยว่า ทุกขณะทุกท่อนแสวงหาอารมณ์อันเป็นที่รักที่ยินดี แสดงถึงกามราคานุสัยว่า เป็นผู้ที่ยังไม่ได้ดับความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ อันเป็นที่รักที่ยินดีในโลก

ปฏิฆานุสัยของหมู่สัตว์ ย่อมนอนเนื่องในอารมณ์อันไม่เป็นที่รักที่ยินดีในโลก

อารมณ์มี ๒ อย่าง คือ อารมณ์ที่รัก ๑ อารมณ์ที่ไม่รักหรือไม่ยินดี ๑ เมื่อเป็นอารมณ์ที่ไม่รักไม่ยินดี มีใครบ้างที่จะวางเฉยไม่ขุ่นเคือง นี่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ยังมีปฏิฆานุสัย เพราะว่า ปฏิฆานุสัยของหมู่สัตว์ ย่อมนอนเนื่องในอารมณ์อันไม่เป็นที่รักที่ยินดีในโลก

สำหรับวิชานั้น ข้อความมีว่า

อวิชชาตกไปตามในธรรมสองประการนี้ ดังนี้

คือ ไม่ว่าจะป้อนอารมณ์อันเป็นที่รักที่ยินดี หรืออารมณ์อันไม่เป็นที่รักที่ยินดี
อวิชชาก็ย่อมจะเป็นไปในอารมณ์ทั้ง ๒

ข้อความต่อไป

มานะ ทิฏฐิ และวิจิกิจจา ซึ่งตั้งอยู่ร่วมกันกับอวิชชา นั้น ก็พึงเห็นดังนั้น
นี้เป็นกิเลสอันนอนเนื่องของสัตว์ทั้งหลาย ฯ

กว่าจะอบรมเจริญอินทรีย์ที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง จะต้องรู้จัก
ตัวเองตามความเป็นจริงแม้แต่อนุสัยซึ่งมีอยู่ประจำในจิตสันดานของแต่ละบุคคล

ข้อความต่อไปทรงแสดงเรื่องจิตของสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งการสะสมไปแต่ละขณะ
ที่ละเอียดจะทำให้จิตต่างกัน

ข้อ ๒๘๐

ก็จิตของสัตว์ทั้งหลายเป็นไฉน

ท่านผู้ฟังตอบได้ไหมว่า จิตของสัตว์ทั้งหลายเป็นไฉน ของตัวเอง ของ
แต่ละคน จะมีจิตอย่างไร ก็เป็นไปตามที่สะสม คือ

บุญญาภิสังขาร อบุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร เป็นภูมิน้อยก็ตาม เป็น
ภูมิมากก็ตาม นี่เป็นจิตของสัตว์ทั้งหลาย ฯ

บุญญาภิสังขาร คือ การปรุงแต่งของจิตที่เป็นบุญอันเนื่องจากรูป เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะ หรือรูปฌาน ซึ่งก็ยังเป็นไปกับรูป

อบุญญาภิสังขาร ได้แก่ การปรุงแต่งเป็นไปในอกุศลทั้งหลาย

อเนญชาภิสังขาร หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่ปรุงแต่งเป็นอรุณรูปฌานกุศล

เพราะฉะนั้น ทุกท่านที่ยังไม่ได้เจริญฌาน ทราบได้ไหมว่า จิตของท่านก็ยัง
เป็นบุญบ้าง บาบบ้าง ในเรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

แนวทางเจริญวิปัสสนา เล่ม ๑๒๒ ตอนที่ ๑๒๑๑ – ๑๒๒๐

หน้า ๒๐

ก็อภิมัตติของสัตว์ทั้งหลายเป็นไฉน

อธิมิตติ หมายถึงความถึงอภัยาศัย

สัตว์ทั้งหลายมีอธิมุตติเลวก็มี มีอธิมุตติประณีตก็มี สัตว์ทั้งหลายผู้มีอธิมุตติ
เลวย่อมสมาคมคบหาเข้านั่งใกล้กะสัตว์ผู้มีอธิมุตติเลวเหมือนกัน สัตว์ทั้งหลายผู้มี
อธิมุตติประณีตย่อมสมาคมคบหาเข้านั่งใกล้กะสัตว์ผู้มีอธิมุตติประณีตเหมือนกัน
แม้ในอดีตกาล แม้ในอนาคตกาล หรือแม้ในปัจจุบันกาล คือ ในชาตินี้

เป็นไปได้ที่จะแสดงอภัยด้วยละเอียดย เพราะไม่ว่าจะเป็นอภิมุติที่เลว อภัยที่เลว หรืออภิมุติที่ประณีต อภัยที่ประณีต ก็มีต่างกัน จนกระทั่งไม่สามารถแสดงได้โดยตลอดว่า ส่วนเหล่านั้นมีอะไรบ้าง ในวันหนึ่ง ๆ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ และส่วนดี คือ ส่วนที่ประณีตนั้นมีอะไรบ้าง ทางกาย ทางวาจา ทางใจ นอกจากสติของบุคคลนั้นจะเกิดขึ้นและระลึกได้ในขณะที่สภาพนั้น ๆ กำลังปรากฏ

ท่านผู้ฟังคงจะมีความรู้สึกไม่พอใจบางสิ่งบางอย่าง จะเล็ก จะน้อย จะมาก มีบ้างไหม สังเกตหรือเปล่า ทุกท่านมีแน่ แต่บางทีมีแล้วไม่ได้สังเกต เมื่อไม่ได้สังเกต หรือสติไม่ได้เกิดขึ้น จึงไม่สามารถรู้ในลักษณะของอภิปาทยที่เลวในขณะนั้นได้

อกุศลทั้งหมดเป็นอหังการที่เลว การอดทนไม่ได้ในเมื่อควรจะอดทน เพียงเท่านี้เป็นอหังการหรืออหิมุติที่เลวหรือเปล่า ถ้าสติไม่เกิดก็จะเข้าใจตัวเองว่า คอยไม่ได้ รอไม่ได้ ช่วยไม่ได้ อะไรก็ไม่ได้ทุกอย่าง แต่ถ้าสติเกิดจะรู้ได้ทันทีว่า ขณะนั้นกำลังเป็นอกุศล เป็นอหังการหรือเป็นอหิมุติที่เลว ซึ่งถ้าฝ่ายที่ประณิดเกิดขึ้น จะตรงกันข้ามทันที ลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้นจะมีความอดทน จะมีความเมตตา จะมีความคิดที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือได้ โดยไม่รู้สึกรู้หาความขุ่นเคืองใจ ในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น แม้แต่ความรู้สึกขุ่นเคือง หรือขาดการอดทนเล็กน้อย ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานจะไม่ทราบเลยว่า ในขณะที่นั้นกำลังสะสมอริมตติ คือ อหิมาศย์ที่เลว เพราะว่าแม้ในขณะที่นั้นก็เป็นอกศล

ดูเสมือนเล็กน้อย ไข้ไหม ซึ่งทุกคนก็คงจะเห็นใจว่า ใครจะคอยได้ ใครจะรอได้ ไม่สมควรที่จะคอย ไม่สมควรที่จะรอ ควรที่จะกระทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ แต่ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ และสติเกิดระลึกได้จริง ๆ สามารถจำแนกสภาพธรรมของฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศลที่ต่างกันได้ เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นก็จะสะสมอริยมุติ คือ อริยาศัยที่ประณีตขึ้น

นี้ยังไม่ได้แสดงออกไปทางวาจา หรือทางกาย แต่ทางใจเกิดแล้ว ไข้ไหม การที่ไม่สามารถจะอดทน และถ้ามากกว่านั้น คือ ถึงกับแสดงด้วยกาย พอที่จะเห็นอริยาศัยหรืออริยมุติต่อ ๆ ไปอีกไหมว่า จะเป็นผู้ที่มีอริยาศัยหรืออริยมุติฝ่ายเลว หรือฝ่ายประณีต ถ้าแสดงออกไปถึงขั้นวาจาอย่างรุนแรง ก็แสดงให้เห็นชัดถึงอริยาศัยของแต่ละบุคคล ซึ่งถ้าบุคคลนั้นเองสติปัฏฐานไม่เกิด จะไม่ทราบอริยาศัยของตนเองตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญอินทรีย์ ๕ จะทำให้เห็นสภาพธรรมตรงและละเอียดขึ้นตามความเป็นจริง ซึ่งการสะสมอริยาศัยเหล่านี้จะไปถึงข้อที่ *อภัพพัสตว์* เป็นไฉน คือ ผู้ที่ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ข้อ ๒๘๒

อภัพพัสตว์ เป็นไฉน

สตรทั้งหลายผู้ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องกั้น คือ กรรม กิเลส วิบาก เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีฉันทะ มีปัญญาทึบ ไม่อาจย่างเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย เหล่านี้เป็น*อภัพพัสตว์* ฯ

นอกจากจะเป็นผู้ที่มีกิเลสซึ่งมีกำลัง ยังมีกรรมเป็นเครื่องกั้น หรือว่ามีวิบาก คือ บุคคลใดก็ตามในชาตินั้น ปฏิสนธิจิตไม่ประกอบด้วยปัญญา ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ สามารถที่จะฟัง สามารถที่จะพิจารณา สามารถที่จะสะสมความเข้าใจหรือการเจริญสติปัฏฐานไป แต่ว่าไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่อย่าลืมนะ แม้ว่าจะไม่มีกรรม หรือไม่มีกิเลส หรือไม่มีวิบากเป็นเครื่องกั้น คือ อาจจะเป็นผู้ที่ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับปัญญาเจตสิก แต่ไม่มีฉันทะ หรือไม่มีศรัทธา ก็ไม่อาจย่าง

เข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย สัมมัตตนิยาม คือ ความเป็นกุศล
ในขณะนั้น เหล่านี้ เป็นอภัพพัสตร์ และบางท่านก็เป็นผู้ที่ไม่มีศรัทธาด้วย ไม่มีฉันทะ
ด้วย และมีปัญญาทรมด้วย คือ มีปัญญาน้อย หรือไม่มีปัญญานั้นเอง

สำหรับผู้ที่เป็นภัพพัสตร์ คือ ผู้ที่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ก็ตรงกันข้าม

ข้อ ๒๔๓

ภัพพัสตร์เป็นไฉน

สตร์ทั้งหลายผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องกัน คือ กรรม กิเลส วิบาก
เป็นผู้มีศรัทธา มีฉันทะ มีปัญญา อาจยังเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย
เหล่านี้เป็นภัพพัสตร์ ... ฯ

แต่ละขณะที่เกิดขึ้นเป็นไป สะสมไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม
แต่ละภพ แต่ละชาติ ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด และสังเกตรู้ลักษณะของสภาพธรรมของ
ตนเองตามความเป็นจริงว่า สะสมมาอย่างไร

ถ. ผู้ที่ไม่มีศรัทธา ไม่มีฉันทะ ไม่มีปัญญา เป็นอภัพพัสตร์ พอจะเข้าใจ
แต่ผู้ที่มีกรรม มีกิเลส มีวิบากนั้น หมายถึงกิเลส กรรม วิบากอะไร

ส. ข้อความใน **อังคุตตรนิกาย จักกนิบาต ภัพพสูตร ข้อ ๓๕๗** มีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ แม้พึงสัทธรรมอยู่
ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อก้าวลงสู่ความแน่นอน ความเป็นชอบในกุศลธรรมทั้งหลาย ธรรม ๖
ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้มีกรรมเป็นเครื่องกัน ๑
ประกอบด้วยความเป็นผู้มีกิเลสเป็นเครื่องกัน ๑ ประกอบด้วยความเป็นผู้มีวิบากเป็น
เครื่องกัน ๑ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ๑ ไม่มีฉันทะ ๑ มีปัญญาทรม ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล แม้พึง
สัทธรรมอยู่ ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อก้าวลงสู่ความแน่นอน ความเป็นชอบในกุศลธรรม
ทั้งหลาย ฯ

ฟังธรรมก็ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาธรรม และรู้จักตนเองตามความเป็นจริง เพราะการรู้แจ้งอริยสัจธรรมไม่ใช่เป็นการง่าย นอกจากนั้น ถึงแม้ว่าจะมีการฟัง การพิจารณา สนใจ จะต้องทราบว่า ไม่ใช่ทุกคนที่ฟังแล้วจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะว่าบางบุคคลเป็นอภัพบุคคล คือ บุคคลที่ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ในชาตินั้น เพราะมีเครื่องกั้น คือ เป็นผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้มีกรรมเป็นเครื่องกั้น

กรรม คือ การกระทำที่เป็นกุศลหรืออกุศล ซึ่งสำหรับกุศลกรรมย่อมไม่เป็นเครื่องกั้น และสำหรับอกุศลกรรมก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นเครื่องกั้นทั้งหมด เพราะแต่ละคนก็มี อกุศลกรรมทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง แต่อกุศลกรรมอะไรที่จะเป็นเครื่องกั้นการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งใน **อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ปริกูปปสูตร ข้อ ๑๒๙** มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๕ จำพวกนี้ เป็นผู้ต้องไปอบาย ต้องไปตกนรก เดือดร้อน แก้ไขไม่ได้ ๕ จำพวกเป็นไหน คือ บุคคลผู้ฆ่ามารดา ๑ ผู้ฆ่าบิดา ๑ ผู้ฆ่าพระอรหันต์ ๑ ผู้มีจิตประทุษร้ายทำโลหิตของพระตถาคตให้ห้อ ๑ ผู้ทำลายสงฆ์ ให้แตกกัน ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๕ จำพวกนี้แล เป็นผู้ต้องไปอบาย ต้องไปนรก เดือดร้อน แก้ไขไม่ได้ ฯ

จบ สูตรที่ ๙

ถ้ากระทำอนันตริยกรรม ๕ ประการ ประการหนึ่งประการใด ไม่สามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะเป็นกรรมหนัก ซึ่งเมื่อได้กระทำแล้ว แม้จะสร้างพระมหาเจดีย์สูงใหญ่ ทำกุศลมากมายสักเท่าไรก็ตาม เมื่อจุติ คือ จากโลกนี้ไปแล้ว ต้องปฏิสนธิในอบายภูมิ ต้องไปนรก เดือดร้อน แก้ไขไม่ได้

เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงพระมหากรุณาแสดงธรรมต่อท่าน พระอัญญาโกณฑัญญะ เพื่อให้ท่านพ้นจากกรรมที่เป็นเครื่องกั้นการรู้แจ้งอริยสัจธรรมของท่าน

๑๒๑๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ต่อวันอาทิตย์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๖

สำหรับกรรมและวิบากซึ่งเป็นเครื่องกัน ใน **อังคุตตรนิกาย จักกนิบาต**
อาวธตาสสูตร ข้อ ๓๕๘ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ แม้พึงสัทธิธรรมอยู่
ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อก้าวลงสู่ความแน่นอน ความเป็นชอบในกุศลธรรมทั้งหลาย
ธรรม ๖ ประการเป็นไหน คือ เป็นผู้ฆ่ามารดา ๑ ฆ่าบิดา ๑ ฆ่าพระอรหันต์ ๑
ยังพระโลหิตของพระตถาคตให้ห่อขึ้นด้วยจิตประทุษร้าย ๑ เป็นผู้ทำลายสงฆ์ให้แตก
กัน ๑ และเป็นผู้มีปัญญาทราม ใ้ บำน้ำลาย ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล แม้พึง
สัทธิธรรมอยู่ ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อก้าวลงสู่ความแน่นอน ความเป็นชอบในกุศลธรรม
ทั้งหลาย ฯ

เพราะฉะนั้น สำหรับกรรม & ได้แก่ อนันตริยกรรม เป็นเครื่องกัน แต่ไม่ใช่
เฉพาะกรรม & เท่านั้น วิบาก คือ เป็นผู้ที่มีปัญญาทราม ใ้ บำน้ำลาย ก็เป็น
เครื่องกันที่ทำให้บุคคลนั้นไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ส่วนผู้ที่เป็นภพพบุคคล คือ ผู้ที่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ก็ตรงกันข้าม
เพราะการเกิดจะเห็นได้ว่า เป็นผลของกรรมต่าง ๆ กัน การเกิดเป็นมนุษย์เป็นผลของ
กุศลกรรม แต่แม้ในปัจจุบันชาติที่เกิดเป็นมนุษย์แล้ว ก็ได้กระทำความหลายกรรม
ต่าง ๆ กัน ทางฝ่ายอกุศลก็ทำกรรมด้วยโลภะ หรือด้วยโทสะ ทางฝ่ายกุศลก็มีกรรม
ซึ่งทำด้วยอโลภะ อโทสะ ประกอบด้วยเหตุ ๒ เช่น การให้ทาน ซึ่งในขณะนั้นต้อง
ประกอบด้วยอโลภเจตสิกและอโทสเจตสิก การให้ทานจึงจะสำเร็จได้ แต่สำหรับกุศล
บางอย่าง ก็เป็นกุศลที่ประกอบด้วยเหตุ ๓ คือ ประกอบด้วยอโลภเจตสิก ๑

อโทสเจตสิก ๑ และปัญญาเจตสิก ๑ เป็น ๓ เหตุ คือ ประกอบด้วยอโลภเหตุ อโทสเหตุ และอโมหเหตุ แต่เมื่อท่านจากโลกนี้ไป ก็ไม่มีใครสามารถรู้ได้ว่า ปฏิสนธิของชาติต่อไปจะเป็นผลของกรรมอะไร จะเป็นผลของอกุศลกรรม หรือจะเป็นผลของกุศลกรรมซึ่งประกอบด้วยเหตุ ๒ คือ ประกอบด้วยอโลภเหตุ อโทสเหตุ หรือจะเป็นผลของกุศลกรรมซึ่งประกอบด้วยอโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ ซึ่งผลก็คือว่า ถ้าเป็นผลของกุศลกรรมที่ประกอบด้วยเหตุ ๓ เช่น การศึกษาธรรม การพิจารณาธรรม การอบรมเจริญปัญญา ถ้าเป็นอย่างอุกฤษฏ์ ก็จะเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตเป็นมหาวิบากจิตประกอบด้วยเหตุ ๓ คือ ประกอบด้วยอโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

บุคคลที่เกิดพร้อมกับปัญญาเจตสิก คือ เป็นผู้ที่มีมหาวิบากเป็นผลของมหากุศล ทำกิจปฏิสนธิเกิดพร้อมกับเหตุทั้ง ๓ คือ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ เป็นผู้ที่มีออบรมเจริญปัญญาแล้วสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่ไม่มีใครจะทราบได้ ใช่ไหม เกิดมาแล้ว และไม่สามารถจะรู้ได้ว่า ปฏิสนธิจิตในชาตินี้ประกอบด้วยเหตุ ๒ เป็นทวิเหตุ คือ อโลภเหตุ อโทสเหตุ หรือว่าประกอบด้วยเหตุ ๓ เป็นติเหตุ ประกอบด้วยอโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ แต่เมื่อเป็นผู้ที่สนใจฟังธรรม เป็นผู้ที่มีเหตุผล พิจารณาไตร่ตรองธรรม ก็เป็นผู้ที่รู้ได้ว่า เป็นผู้ที่มีปัญญาได้สะสมมา แต่ที่จะรู้แน่จริง ๆ คือ ผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล หรือผู้ที่ออบรมเจริญสมถภาวนาถึงขั้นอัปปนาสมาธิ ฌานจิตเกิด ต้องเป็นผู้ที่ปฏิสนธิจิตประกอบด้วยเหตุ ๓ เป็นติเหตุบุคคล

แต่ไม่ได้หมายความว่า ผู้ที่ปฏิสนธิเป็นติเหตุบุคคลทั้งหมดจะบรรลุถึงอัปปนาสมาธิ หรือรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แม้ว่าจะเป็นผู้ที่ปฏิสนธิจิตประกอบด้วยเหตุ ๓ แต่ก็ไม่แน่ว่าบุคคลนั้นจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ถ้าออบรมเจริญอินทรีย์ไม่แก่กล้าพอที่จะรู้แจ้ง ก็ไม่สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

เพราะฉะนั้น อภัพพบุคคลก็มีทั้งที่มีกรรมเป็นเครื่องกัน มีวิบากเป็นเครื่องกัน และมีกิเลสเป็นเครื่องกัน ซึ่งข้อความใน **อังคุตตรนิกาย จักกนิบาต สุตตสาสูตร ข้อ ๓๕๙** มีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๖ ประการ แม้พึงสังขารมอยู่ ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อก้าวลงสู่ความแน่นอน ความเป็นชอบในกุศลธรรมทั้งหลาย ธรรม ๖ ประการเป็นไฉน คือ เมื่อธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อันบุคคลอื่นแสดง อยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ๑ ไม่เงี่ยโสตลงฟัง ๑ ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อรู้ทั่วถึง ๑ ถือเอาแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ๑ ทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ๑ และเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่ไม่สมควร ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๖ ประการนี้แล แม้พึงสังขารมอยู่ ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อก้าวลงสู่ความแน่นอน ความเป็นชอบในกุศลธรรมทั้งหลาย ฯ

เพื่อก้าวลงสู่ความแน่นอน ความเป็นชอบในกุศลธรรมทั้งหลาย คือ การที่ปัญญาเกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงจนรู้แจ้ง อริยสัจธรรมได้

สำหรับผู้ที่สามารถจะบรรลุได้ คือ เป็นอภัพพบุคคล ข้อความก็ตรงกันข้าม

ถ. มีเปรตชนิดหนึ่ง เปรตชนิดนี้สามารถปฏิสนธิด้วยติเหตุ และสามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคลด้วยสงสัยว่า ปฏิสนธิด้วยติเหตุ ทำไมจึงไปเกิดเป็นเปรต

ส. คำว่า เปรต เปตะ บางพยานะหมายความว่าผู้จากโลกนี้ไปแล้ว เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่าเมื่อจากไปแล้วจะปฏิสนธิด้วยจิตประเภทใด ถ้าปฏิสนธิด้วยจิตที่ประกอบด้วยปัญญา เป็นติเหตุบุคคล ประกอบด้วยเหตุ ๓ คือ โลกิยะเหตุ โสภะเหตุ อโฆสะเหตุ ก็สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ถ. เปรตเป็นภูมิหนึ่งในอบายภูมิ ๔ ซึ่งในอบายภูมิ ๔ หมดโอกาสที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่ทำไมเปรตประเภทนี้จึงสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ส. ต้องคิดถึงความหมายของเปตะอีกนัยหนึ่ง คือ พวกที่จากโลกนี้ไป

ถ. ก็ยังถือว่า เป็นอบายภูมิจึงหนึ่ง

สุ. เปเรตมีมากมายหลายจำพวกที่เป็นอบายภูมิ แต่ก็มีภูมิหนึ่งซึ่งจะนับว่าเป็นเทวดาก็ได้ จะนับว่าเป็นเปรตก็ได้ ไม่ใช่มีความสุขสมบูรณ์อย่างเทวดาทั้งหลายก็จริง แต่ต้องเป็นมหาวิบากปฏิสนธิ ติเหตุกปฏิสนธิ จึงจะสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะชื่ออะไรทั้งนั้น แต่ถ้าในที่นั้นบุคคลนั้นสามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ปฏิสนธิจิตต้องประกอบด้วยปัญญาเจตสิก จึงไม่มีวิบากเป็นเครื่องกั้น เพราะฉะนั้น อย่างรวมเปรตว่าเป็นผู้ที่ทุกข์ร้อนไปทั้งหมด เพราะบางประเภทหมายความว่าถึงเทวดาบางพวก

เพราะฉะนั้น ก็พิจารณาได้ในขณะที่ฟังธรรมแต่ละครั้ง ๆ เพื่อการที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมว่า ต้องประกอบด้วยเหตุ

พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณาโอวาทว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ แม้ฟังสัทธรรมอยู่ ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อก้าวลงสู่ความแน่นอน ความเป็นชอบในกุศลธรรมทั้งหลาย ธรรม ๖ ประการเป็นไหน คือ เมื่อธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อันบุคคลอื่นแสดงอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ๑

หมายความว่าถึงไม่ยอมฟัง บางท่านไม่ยอมฟัง ได้ทราบว่ามี การบรรยายธรรม ก็ไม่สนใจที่จะฟัง หรืออาจจะดูหมิ่นผู้พูด เข้าใจว่าผู้พูดคงจะไม่เข้าใจในอรรถหรือในเหตุผลของพระธรรม จึงเป็นเหตุทำให้ไม่สามารถเข้าใจได้ว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วเป็นประโยชน์เพียงใด

ไม่เงี่ยโสตลงฟัง

คือ ไม่ตั้งใจฟัง อาจจะเพียงฟัง แต่ว่าสนทนากัน คุยกัน

ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อบรรลุถึง ๑

หมายความว่า ไม่พิจารณาสิ่งที่กำลังได้ฟังอยู่ หรือ

ถือเอาแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ๑ ทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ๑ และเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่ไม่สมควร ๑

บางท่านมีความอดทนที่จะปฏิบัติผิด ๆ เพราะเข้าใจว่า ถ้าปฏิบัติอย่างนั้นแล้วสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้เร็ว หรือเข้าใจว่าเป็นหนทางลัด แต่สำหรับผู้ที่จะสามารถก้าวลงสู่ความแน่นอน ความเป็นชอบในกุศลธรรมทั้งหลาย ก็โดยนัยที่ตรงกันข้าม

ข้อความในพระสูตรนี้ ไม่ได้แสดงเรื่องของปัญญาทรม และกิเลสเป็นเครื่องกั้น เพราะว่าผู้ที่ปฏิสนธิด้วยติเหตุก็จริง แต่แม้ขณะที่ฟังธรรม ถ้าไม่ได้ฟังด้วยความตั้งใจพิจารณาในเหตุผลจริง ๆ และเป็นผู้ถือเอาแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ก็ย่อมไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

แต่อย่าคิดว่า ถ้าเพียงฟังด้วยความสนใจและพิจารณาจริง ๆ เท่านั้น ก็สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ต้องละเอียดกว่านั้นอีก

อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต ปาหัตถพสูตร ข้อ ๓๖๐ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๖ ประการ ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งทิฏฐิสัมปทา

ทิฏฐิสัมปทา หมายความว่า การถึงการถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ซึ่งในที่นี้หมายถึง สัมมาทิฏฐิ การถึงพร้อมด้วยสัมมาทิฏฐิ การรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงจนกระทั่งรู้แจ้งอริยสัจธรรม เป็นพระโสดาบันบุคคล

ธรรม ๖ ประการเป็นไฉน คือ สักกายทิฏฐิ ๑

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ว่าไม่ละสักกายทิฏฐิ และจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่มีการอบรมเจริญสติระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ และจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เป็นไปไม่ได้ ถึงแม้จะได้ฟังด้วยการพิจารณาจริง ๆ ยังต้องเป็นผู้ที่ละสักกายทิฏฐิ ๑

ข้อความต่อไปมีว่า

วิจิกิจฉา ๑ สีสัพพตประมาณ ๑ รากะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย ๑ โทสะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย ๑ และโมหะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๖ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งทวิฏฐิสัมปทา ฯ

ส่วนผู้ที่ละธรรม ๖ ประการแล้ว ก็ตรงกันข้าม คือ เป็นผู้ที่สามารถเพื่่อแจ้งซึ่งทวิฏฐิสัมปทา

ท่านผู้ฟังอาจจะไม่เห็นข้อความที่แสดงถึงนิยตมิจฉาทิฏฐิ แต่ก็รวมอยู่ในข้อความที่ว่า บุคคลไม่ละธรรม ๖ ประการ ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งทวิฏฐิสัมปทา ธรรม ๖ ประการเป็นไหน คือ สักกายทิฏฐิ ๑ วิจิกิจฉา ๑ สีสัพพตประมาณ ๑ รากะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย ๑ โทสะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย ๑ และโมหะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย ๑

สำหรับความเห็นผิด ต้องเกิดร่วมกับโลภมูลจิตเท่านั้น และเมื่อมีความเห็นผิด ย่อมเป็นเหตุให้กระทำความผิดไปสู่อบายด้วยรากะ หรือโทสะ หรือโมหะได้ สำหรับความเห็นผิดซึ่งมีมาก ความเห็นผิดอย่างไหนจะเป็นเครื่องกั้นการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งก็ต้องเป็นนิยตมิจฉาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดที่ดั่งมั่นคงแน่วแน่ ๓ อย่าง ได้แก่ อเหตุกทิฏฐิ ๑ นัตถิกทิฏฐิ ๑ อกิริยทิฏฐิ ๑

อเหตุกทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดว่าไม่มีเหตุ ทุกคนที่เกิดมาเกิดโดยไม่มีเหตุ แม้แต่กุศลจิต อกุศลจิต จะเกิดขึ้นรุนแรงอย่างไรก็ไม่มีเหตุทั้งนั้น ก็เกิดขึ้นเป็นไปเอง จนกระทั่งถึงการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็คิดว่าไม่มีเหตุที่ต้องอบรมเจริญ เข้าใจว่าอยู่ไปเรื่อย ๆ ในที่สุดสังสารวัฏฏ์ต้องหมดสิ้นไปเอง ไม่มีการเกิดอีก นี่ก็เป็นความเห็นผิดอย่างแน่วแน่สำหรับบางท่าน

สำหรับนัตถิกทิฏฐิ เป็นความเห็นผิดที่เชื่อว่าผลไม่มี ไม่ว่าใครจะทำดีทำไร ก็ไม่มีผล ใครจะทำบาปทำไรก็ไม่มีผล เพราะฉะนั้น ลองคิดดูว่า ถ้ามีความคิดความเข้าใจอย่างนี้ บุคคลนั้นสามารถที่จะทำบาปคืออกุศลกรรมได้เท่าไร ในเมื่อเห็นว่าการผลของกรรมหรือการกระทำใด ๆ นั้น ไม่มี

สำหรับอกิริยทิวฐิ เป็นความเห็นผิดที่เห็นว่า การกระทำทั้งหมดไม่เป็นเหตุ คือ ไม่เป็นกรรม บางท่านมีความเห็นถึงกับว่า การฆ่าบุคคลอื่นไม่เป็นบาปกรรม เพราะเป็นเพียงธาตุดิน ซึ่งแทรกเข้าไปในกลุ่มของธาตุดินเท่านั้นเอง เป็นการกระทำของธาตุต่อธาตุเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ความเห็นผิดมีมากมาย แต่ความเห็นผิดที่จะทำให้เกิดอกุศลกรรมประกอบด้วยราคะที่เป็นเหตุให้ไปสู่อบาย ต้องเป็นความเห็นผิดที่ไม่เชื่อในกรรมและไม่เชื่อในผลของกรรม

ลักษณะของนิยตมิจฉาทิวฐิ ๓ คือ การไม่เชื่อกรรมและไม่เชื่อผลของกรรม สำหรับมิจฉาทิวฐิอื่นซึ่งผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาพระธรรมโดยละเอียดย่อมมีบ้าง แต่ที่ไม่เป็นมิจฉาทิวฐิที่ดั่งมั่นคงเหมือนอย่างกับนิยตมิจฉาทิวฐิ ๓ คือ อเหตุกทิวฐิ เชื่อว่าไม่มีเหตุ นัตถิกทิวฐิ เชื่อว่าไม่มีผล และอกิริยทิวฐิ เชื่อว่าไม่เป็นเหตุ คือ ไม่เป็นกรรม

สำหรับการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม แม้ไม่มีกรรมเป็นเครื่องกั้น คือ ไม่ได้ทำอนันตริยกรรม ไม่มีวิบากเครื่องกั้น เป็นผู้ปฏิสนธิด้วยเหตุ ๓ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ และไม่ใช่ว่าเป็นผู้ที่มีความเห็นผิดที่ดั่งแน่วแน่มั่นคงที่เป็นนิยตมิจฉาทิวฐิ แต่โอกาสที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมนั้น ก็ยังยาก

๑๒๑๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ต่อวันอาทิตย์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๖

อังกุตรนิกาย อังกุฏกนิบาต อักขณสูตร ข้อ ๑๑๙ มีข้อความที่แสดงให้เห็นว่า การที่จะได้ฟังพระธรรมเป็นบุญอย่างยิ่ง

ข้อความมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับย่อมกล่าวว่า โลกได้ขณะจึงทำกิจ
โลกได้ขณะจึงทำกิจ แต่เขาไม่รู้ขณะหรือมิใช่ขณะ

ขณะ หมายถึงขณะหนึ่ง ๆ ของการที่จะกระทำกิจต่าง ๆ ซึ่งทุกท่านทราบว่าเป็นเวลาหรือโอกาสเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่แม้กระนั้นบุคคลใด คือ ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับย่อมกล่าวว่า โลกได้ขณะจึงทำกิจ โลกได้ขณะจึงทำกิจ แต่เขาไม่รู้ขณะ หรือมิใช่ขณะ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กาลมิใช่ขณะ มิใช่สมัยในการอยู่ประพาศพิภพพรหมจรรย์
๘ ประการนี้ ๘ ประการเป็นไฉน

วันหนึ่งข้างหน้าจะต้องถึงกาลที่มิใช่ขณะ มิใช่สมัยที่จะมีชีวิตอยู่ด้วยการ
ประพาศพิภพพรหมจรรย์ คือ การปฏิบัติอบรมเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ แต่ไม่ใช่ในขณะนี้
ซึ่งยังเป็นสมัยที่สามารถมีชีวิตอยู่ประพาศพิภพพรหมจรรย์ คือ อบรมเจริญมรรคมีองค์ ๘
แต่สมัยหนึ่งก็ต้องถึงกาลที่มิใช่ขณะ มิใช่สมัยที่จะอบรมเจริญสติปัญญา

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตอุบัติขึ้นแล้วในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เอง
โดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึก
บุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้
เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม และธรรมอันพระผู้มีพระภาคย่อมทรงแสดง
นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปริณิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ อันพระสฤตเจ้าประกาศ

แล้ว แต่บุคคลผู้นี้เข้าถึงนรกเสีย ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่มิใช่ขณะ มิใช่สมัยในการอยู่
ประพาศพิภพพรหมจรรย์ข้อที่ ๑ ฯ

เพราะฉะนั้น ช่วงที่มีโอกาสอบรมเจริญสติปัฏฐานไม่นานเลย สำหรับการเป็น
มนุษย์ในยุคนี้นี้ ซึ่งอายุกับปีประมาณไม่เกิน ๗๕ ปี และถ้าจะเกินอายุกับปี คือ บุคคลที่
สามารถจะมีอายุยืนก็คงไม่ถึง ๒ อายุกับปี คือ ๑๕๐ ปี เพราะฉะนั้น โอกาสที่จะได้
เจริญสติปัฏฐานในขณะที่มีชีวิตอยู่ ไม่ใช่เวลานานเลย เพราะไม่ทราบว่าพรุ่งนี้จะอยู่
ที่ไหนสำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์บุคคล ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรมก็ทำให้เกิดใน
อบายภูมิ ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย ในการที่จะอบรมเจริญสติปัฏฐาน ในอบายภูมิ

ประการต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า

... แต่บุคคลผู้นี้เข้าถึงกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเสีย

หมายความว่า ไม่ใช่สมัย ไม่ใช่ขณะในการอยู่ประพาศพิภพพรหมจรรย์ ถ้าไม่เกิด
ในนรก ก็อาจจะเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็ได้ เพราะไม่มีผู้ใดสามารถประกันได้สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์บุคคลว่า จะไม่เกิดในอบายภูมิ

ประการต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ขณะที่ไม่ใช่สมัย ไม่ใช่ขณะ
ในการอยู่ประพาศพิภพพรหมจรรย์ คือ ผู้นั้นเกิดเป็นเปรต หรือมิฉะนั้นผู้นั้นก็ เข้าถึง
เทพนิกายผู้มีอายุยืนชั้นใดชั้นหนึ่งเสีย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่มิใช่ขณะ มิใช่สมัยในการอยู่ประพาศพิภพพรหมจรรย์ข้อที่
๔ ฯ

ถ้าเกิดในสวรรค์ หรือในรูปพรหมซึ่งมีชั้น ๕ ก็ยังสามารถอบรมเจริญ
สติปัฏฐานได้ โดยเฉพาะในสวรรค์ชั้นดุสิต ขณะนี้ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีก็ยังคงอยู่
ที่นั่น เพราะฉะนั้น ในภูมินั้นก็มีพระอรหันต์สาวกมากมาย ถ้ากุศลกรรมทำให้เกิด
ในสวรรค์ คือ ในสุคติภูมิ ในภูมิที่มีชั้น ๕ แม้ในรูปพรหมภูมิก็สามารถอบรมเจริญ
สติปัฏฐานได้ เพราะฉะนั้น ข้อที่ว่า อีกประการหนึ่ง แต่บุคคลนี้เข้าถึงเทพนิกายผู้มี

อายุยืนขึ้นได้ชั้นหนึ่งเสีย ย่อมหมายความว่าถึงอสังขญัตตาพรหม ซึ่งเป็นพรหมที่มีแต่รูปธรรม ไม่มีนามธรรม จึงก็ไม่อาจจะอบรมเจริญปัญญาได้

สำหรับอุปพรหมภูมิ เป็นพรหมที่มีแต่นามธรรม ไม่มีรูปธรรม จึงไม่สามารถที่จะรู้แจ้งรูป ซึ่งกามราคานุสัย คือ ความพอใจในรูปที่น่ายินดี ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณรสที่พอใจยินดี ก็ยังไม่ได้ดับ และถ้าไม่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะประจักษ์แจ้งความเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม ผู้นั้นย่อมไม่สามารถเป็นพระอริยบุคคลได้

เพราะฉะนั้น การรู้แจ้งเป็นพระโสดาบันบุคคล ต้องเฉพาะในสุคติภูมิที่มีชั้นที่ ๕ ถ้าในอุปพรหมภูมิ ผู้นั้นต้องเป็นพระอริยบุคคล คือ เป็นพระโสดาบันบุคคลในภูมิที่มีชั้นที่ ๕ ก่อน และเกิดในอุปพรหมภูมิ จึงจะสามารถบรรลุความเป็นพระอริยบุคคลขั้นต่อ ๆ ไปได้ แต่ถ้ายังไม่เป็นพระโสดาบันบุคคลและเกิดเป็นอุปพรหมบุคคลในอุปพรหมภูมิ ไม่มีโอกาสที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

สำหรับกาลที่มีไช้ขณะ มีไช้สมัย ในการที่จะอบรมเจริญสติปัฏฐานประการต่อไป คือ

อีกประการหนึ่ง แม้พระผู้มีพระภาคจะตรัสรู้ และได้ทรงแสดงธรรมแล้ว แต่บุคคลนี้กลับมาเกิดในปัจจันตชนบทและอยู่ในพวกมิลักขะ ไม่รู้ดีรู้ชอบ อันเป็นสถานที่ไม่มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาไปมา ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่มีไช้ขณะ มีไช้สมัยในการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๕ ฯ

ถ้าเกิดเป็นคนไม่ฉลาด ไม่รู้ดีรู้ชอบ แม้ได้ยินได้ฟังพระธรรม ก็ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรม หรือว่าอบรมเจริญสติปัฏฐานได้

เพราะฉะนั้น ขอให้ทุกคนคิดถึงแต่ละขณะที่มีค่า ที่เกิดเป็นมนุษย์และมีโอกาสได้ฟังพระธรรม ซึ่งจะมีเวลาต่อไปอีกไม่นานเลย จึงควรที่จะได้อบรมเจริญสติปัฏฐานเนื่อง ๆ บ่อย ๆ

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อีกประการหนึ่ง ฯลฯ แต่บุคคลนี้กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท แต่เขาเป็นมิจชาทิฎฐิ

ขอให้คิดดู บางคนเกิดในถิ่นไกล ไม่มีการได้ยินได้ฟังพระธรรม แต่บางคนไม่ได้เกิดในถิ่นไกลแสนไกลห่างไกลอย่างนั้น เกิดในมัชฌิมชนบท คือ ในที่ที่มีการแสดงธรรม มีการฟังธรรม แต่เขาเป็นมิจชาทิฎฐิ

มีความเห็นวิปริตว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การบวงสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ทั้งหลายที่ผุดเกิดขึ้นไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบกระทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสั่งสอนประชุมชนให้รู้ตาม ไม่มีในโลก ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่มิใช่ขณะ มิใช่สมัยในการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๖ ฯ

อีกประการหนึ่ง แม้พระผู้มีพระภาคจะประสูติ ตรัสรู้ ทรงแสดงธรรม แต่บุคคลนี้กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท แต่เขามีปัญญาทึบ บำเพ็ญ ไม่สามารถรู้orroกแห่งสุภาสิตและทุพภาสิต ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่มิใช่ขณะ มิใช่สมัยในการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๗ ฯ

อีกประการหนึ่ง ตถาคตอุบัติแล้วในโลก เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ธรรมอันนำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ อันพระสุคตเจ้าทรงประกาศแล้ว แต่พระตถาคตมิได้แสดง ... ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่มิใช่ขณะ มิใช่สมัยในการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๘

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กาลอันมิใช่ขณะ มิใช่สมัยในการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ๘ ประการนี้แล ฯ

ตรงกันข้ามกับ ๘ ประการ ก็คือ ขณะและสมัยในการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ข้อความตอนท้ายของพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ชนเหล่าใดเกิดในมนุษย์โลกแล้ว เมื่อพระตถาคตทรงประกาศศีลธรรม ไม่เข้าถึงขณะ ชนเหล่านั้นชื่อว่าล่วงขณะ ชนเป็นอันมากกล่าวเวลาที่เสียไปว่า กระทำอันตรายแก่ตน พระตถาคตเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกในกาลบางครั้งบางคราว

ไม่ใช่ว่าจะมีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งพร้อมที่จะอุบัติและตรัสรู้แสดงธรรมได้บ่อย ๆ โดยที่เมื่อไม่ได้ฟังพระธรรมจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ อีกไม่นาน ก็จะได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคพระองค์ต่อไป แต่ให้เห็นว่า นานเพียงใดกว่า พระผู้มีพระภาคแต่ละพระองค์จะอุบัติและตรัสรู้ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

การที่พระตถาคตเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ๑ การได้กำเนิดเป็นมนุษย์ ๑ การแสดงศีลธรรม ๑ ที่จะพร้อมกันเข้าได้ หาได้ยากในโลก ชนผู้ใคร่ต่อประโยชน์จึงควรพยายามในกาลดังกล่าวมานั้น ที่ตนพอจะรู้จะเข้าใจศีลธรรมได้ ขณะอย่าล่วงเลย ทานทั้งหลายไปเสีย เพราะบุคคลที่ปล่อยเวลาให้ล่วงไป พวกกันยัดเยียดในนรก ย่อมเศร้าโศกอยู่ หากเขาจะไม่สำเร็จอริยมรรค อันเป็นธรรมตรงต่อศีลธรรมในโลกนี้ได้ เขาผู้มีประโยชน์อันล่วงเสียแล้ว จักเดือดร้อนสิ้นกาลนาน

ถ้าใครจากโลกนี้ไปสู่นรก นำเสียดายเวลาที่เคยเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ ที่จะไม่ได้อบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่ถ้าบุคคลใดอบรมเจริญสติปัญญา จะไม่เสียดายเวลา เพราะบุคคลนั้นสามารถที่จะได้รับประโยชน์โดยที่ ขณะอย่าล่วงเลย ทานทั้งหลายไปเสีย

พระผู้มีพระภาคตรัสอุปมาว่า เหมือนพ่อค้าผู้ปล่อยให้ประโยชน์ล่วงไป เดือดร้อนอยู่ ฉะนั้น

พ่อค้าทั้งหลายต้องรู้กาลเวลาว่า ขณะไหนจะได้ประโยชน์เต็มที่ ฉันทใด ผู้ที่ได้ฟังพระศีลธรรมแล้ว ก็ควรเหมือนพ่อค้าที่จะรู้ว่า แต่ละขณะที่ควรจะได้ประโยชน์เต็มที่ จากการฟังพระธรรม คือ การระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

คนผู้ถูกอวิชชาหุ้มห่อไว้ พราจากจากศีลธรรม จักเสวยแต่สังสาร คือ ขาติและมรณะสิ้นกาลนาน

บางท่านอาจจะคิดถึงมิตรสหายหรือญาติสนิทซึ่งไม่สนใจธรรมเลย แต่ก็ช่วยไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่อยากจะให้ท่านเหล่านั้นสนใจฟังพระธรรม ให้ประพฤติปฏิบัติตาม แต่จะทำอย่างไรได้ นอกจากความจริงที่ว่า คนผู้ถูกอวิชชาหุ้มห่อไว้ พวากจากสังขาร จักเสวยแต่สงสาร คือ ชาติและมรณะสืบกาลนาน และไม่ใช่แต่เฉพาะบุคคลอื่น ทุกบุคคลที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์บุคคล

ส่วนชนเหล่าใด ได้ตัดภาพเป็นมนุษย์แล้ว เมื่อพระตถาคตประกาศสังขาร ได้กระทำแล้ว จักกระทำ หรือกระทำอยู่ตามพระดำรัสของพระศาสดา ชนเหล่านั้น ชื่อว่าได้ประสบขณะ คือ การประพฤติพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยมในโลก ชนเหล่าใด ดำเนินไปตามมรรคาที่พระตถาคตเจ้าทรงประกาศแล้ว สำรวมในศีลสังวรที่พระตถาคตเจ้าผู้มีจักขุเป็นเผ้าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ทรงแสงแล้ว คຸ້ມครองอินทรียมีสติทุกเมื่อ ไม่ชุ่มด้วยกิเลส ตัดอนุสัยทั้งปวงอันเล่นไปตามกระแสบ่วงมาร ชนเหล่านั้นแล บรรลุความสิ้นอาสวะ ถึงฝั่ง คือ นิพพานในโลกแล้ว ฯ

จบ สูตรที่ ๙

การฟังพระสังขารเมื่อเกิดก็เกิดระลึกบ้างไหม ไม่ว่าจะเล็กน้อย นิดหน่อย เพียงชั่วขณะที่แจ้งที่ระลึกได้ แต่จะต้องศึกษาจนกระทั่งรู้ว่า แจ้งไม่ใช่เรา ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและปรากฏ ไม่มีใครสามารถสร้างธาตุรู้แจ้งขึ้น ไม่มีใครสามารถสร้างสุขเวทนา หรือทุกขเวทนา หรืออุเบกขาเวทนาขึ้น เป็นสิ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และเป็นเพียงธาตุแต่ละอย่างเท่านั้นเอง

นี่เป็นสิ่งที่จะต้องระลึกบ่อย ๆ เนือง ๆ จนกว่าจะรู้ชัด อย่าให้ขณะล่วงไปเสีย คือ ขณะนี้เอง สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เรื่องของอินทรียมีสติ ๕ กล่าวได้ว่ามีทั่วไปในพระไตรปิฎก เพราะผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชน ชื่อว่าเป็นผู้มีศรัทธาในพระรัตนตรัย ซึ่งศรัทธานั้นย่อมไม่ได้หมายถึงเพียงการนับถือ แต่หมายความว่า ต้องมีการศึกษาพระธรรมและน้อมประพฤติปฏิบัติตามด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อมีการศึกษา และน้อมประพฤติปฏิบัติตามจนกว่าจะถึงการ

รู้แจ้งอริยสัจธรรม เรื่องของอินทรีย์ ๕ จึงมีทั่วไปในพระไตรปิฎก ซึ่งขอกล่าวถึงเพียงบางส่วนเพื่อที่จะให้เข้าใจเรื่องของอินทรีย์ปัจจัยโดยละเอียด เพราะเป็นปัจจัยที่กว้างขวางมาก

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ มหาสกุณฑลยสูตร มีข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับสกุณฑลยปริพาชก เรื่องการเจริญธรรมเครื่องให้ตรัสรู้อริยสัจ ๔

ท่านผู้ฟังไม่ทราบจะคิดบ้างหรือเปล่าว่า สติปัฏฐาน ๔ ตามที่เข้าใจแล้ว คือ การระลึกรู้ลักษณะของกาย สภาพธรรมที่ปรากฏที่กาย ระลึกรู้ลักษณะของเวทนา ความรู้สึกต่าง ๆ ระลึกรู้ลักษณะของจิต สภาพของจิตต่าง ๆ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เหล่านี้ จะไปสิ้นสุดลงเมื่อไร และจะต้องประกอบด้วยธรรมอื่น ๆ อีกเท่าไร ในการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะว่าปัญญาหรือการอบรมเจริญสติปัฏฐานจะต้องค่อย ๆ เจริญขึ้น ทีละเล็กทีละน้อยตรงตามความเป็นจริง คือ ต้องเป็นปัญญาที่สามารถจะรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ทางตา รู้ชัดในลักษณะที่เป็นอนัตตา ซึ่งลักษณะนั้นต้องเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมจริง ๆ จึงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะฉะนั้น ในระหว่างที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน สภาพของอินทรีย์ ๕ ที่ค่อย ๆ เจริญขึ้น จะประกอบด้วยธรรมเครื่องให้ตรัสรู้ ๓๗ ประการ ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับสกุณฑลยปริพาชกใน **มหาสกุณฑลยสูตร** มีข้อความว่า

ข้อ ๓๓๓

ดูกร อุทายี อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิบัติทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญสติปัฏฐาน ๔ ...

ข้อ ๓๓๔ ... ย่อมเจริญสัมมัมปปธาน ๔ ...

ข้อ ๓๓๕ ... ย่อมเจริญอิทธิบาท ๔ ...

ข้อ ๓๓๖ ... ย่อมเจริญอินทรีย์ ๕ ...

ข้อ ๓๓๗ ... ย่อมเจริญพละ ๕ ...

ข้อ ๓๓๘ ... ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ...

ข้อ ๓๓๙ ... ย่อมเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ...

ทรงแสดงโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๓๗ ใน **มหาสกุททายิสุตระ** ซึ่งเมื่ออินทรีย์ ๕ หรือมหาสติปัฏฐานสูตรเจริญไปเรื่อย ๆ ก็จะมีปรุงแต่งให้ประกอบด้วยธรรมเครื่องให้ตรัสรู้ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรค ๘ รวมเป็นโพธิปักขิยธรรม ๓๗

สำหรับในเรื่องของอินทรีย์ ๕ **ข้อ ๓๓๖** พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุทายี อีกประการหนึ่ง เราได้ออกปฏิบัติภาวแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญอินทรีย์ ๕

ดูกร อุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญสัทธินทรีย์ที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญวิริยินทรีย์ที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญสตินทรีย์ที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญสมาธินทรีย์ที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญปัญญาธิปไตยที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเรา ปฏิบัติตามปฏิบัติภาวที่เราบอก แล้วเจริญอินทรีย์ ๕ นั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุธรรมอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญา

ซึ่งก็รวมถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรมด้วย ถ้ามีแต่ศรัทธาเท่านั้น ยังไม่ใช่สัทธินทรีย์ ถ้าขณะนั้นไม่ใช่หนทางปฏิบัติที่จะให้ถึงความสงบระงับ หรือให้ถึงความตรัสรู้

๑๒๑๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ต่อวันอาทิตย์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๖

ท่านผู้ฟังอาจจะเห็นว่า หลายท่านมีศรัทธา แต่จะพิจารณาได้ว่า ถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญา คือ รู้ข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็ไม่ใช่การเจริญอินทรีย์ ๕

ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นทั้งอินทรีย์ ๕ และพละ ๕ ต่างกันที่อินทรีย์ ๕ เจริญขึ้น ย่อมเป็นพละ ๕ คือ ไม่หวั่นไหวในการที่สติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม เพราะว่าเมื่อเริ่มระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม แต่ละท่านไม่พอใจในอกุศล ซึ่งแสดงว่าสติปฏิฐานไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของอกุศลว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่เรา เมื่อมีเหตุปัจจัยที่อกุศลนั้น ๆ จะเกิดขึ้น อกุศลนั้น ๆ ก็เกิด เพราะฉะนั้น เวลาที่อกุศลประเภทหนึ่งประเภทใดเกิดขึ้น ที่จะเป็นพละ คือ ไม่หวั่นไหว เพราะสติสามารถระลึกไว้ในอาการ ในลักษณะของสภาพที่เป็นอกุศลนั้น และรู้ว่าขณะนั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

และบางท่าน อาจจะเป็นผู้ที่ติดในกุศลโดยไม่รู้ เพราะเมื่อไม่ชอบที่จะระลึกถึงลักษณะของอกุศลซึ่งเกิดขึ้นปรากฏ เวลาที่กุศลเกิด ชอบ ดีใจ พอใจที่เป็นกุศล โดยที่ไม่ได้ระลึกถึงว่า แม้ขณะที่เป็นกุศลนั้น ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปฏิฐาน จึงเป็นเรื่องละเอียด และเป็นการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมโดยทั่ว โดยตลอดจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วจะยึดถืออกุศลบ้าง หรืออกุศลบ้างว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค สาเกตสุตฺต ข้อ ๔๗๕ - ข้อ ๔๘๒ มีข้อความ
ที่แสดงลักษณะของอินทรีย์กับพละว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอัญชนมิตทายวัน ใกล้เมืองสาเกต ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสถามว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปริยายที่อินทรีย์ ๕ อาศัยแล้วย่อมเป็นพละ ๕ ที่พละ ๕ อาศัยแล้วย่อมเป็นอินทรีย์ ๕ มีอยู่หรือหนอ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ขอประทานพระวโรกาส ขอเนื้อความแห่งภาสิตนี้จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเถิด ภิกษุทั้งหลายได้สดับแล้ว จักทรงจำไว้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปริยายที่อินทรีย์ ๕ อาศัยแล้วเป็นพละ ๕ ที่พละ ๕ อาศัยแล้วเป็นอินทรีย์ ๕ มีอยู่ ปริยายที่อินทรีย์ ๕ อาศัยแล้วเป็นพละ ๕ ที่พละ ๕ อาศัยแล้วเป็นอินทรีย์ ๕ เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเป็นสัทอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสัทธาพละ สิ่งใดเป็นสัทธาพละ สิ่งนั้นเป็นสัทอินทรีย์ สิ่งใดเป็นวิริยอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นวิริยพละ สิ่งใดเป็นวิริยพละ สิ่งนั้นเป็นวิริยอินทรีย์ สิ่งใดเป็นสตินอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสติพละ สิ่งใดเป็นสติพละ สิ่งนั้นเป็นสตินอินทรีย์ สิ่งใดเป็นสมาธิอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสมาธิพละ สิ่งใดเป็นสมาธิพละ สิ่งนั้นเป็นสมาธิอินทรีย์ สิ่งใดเป็นปัญญอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นปัญญาพละ สิ่งใดเป็นปัญญาพละ สิ่งนั้นเป็นปัญญอินทรีย์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำซึ่งไหลไปทางทิศตะวันออก หลังไปทางทิศตะวันออก บ่าไปทางทิศตะวันออก ที่ตรงกลางแม่น้ำนั้นมีเกาะ ปริยายที่กระแสน้ำแห่งแม่น้ำนั้นอาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่ากระแสน้ำเดียวมีอยู่ อนึ่ง ปริยายที่กระแสน้ำแห่งแม่น้ำนั้นอาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่าสองกระแสน้ำก็มีอยู่

เพราะว่ามีเกาะอยู่ตรงกลาง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ปริยายที่กระแสน้ำแห่งแม่น้ำนั้นอาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่ากระแสน้ำเดียวเป็นไฉน คือ น้ำในที่สุดด้านตะวันออกและในที่สุดด้านตะวันตก

(คือ ปลายน้ำ) แห่งเกาะนั้น ปริยายนี้แล ที่กระแสน้ำนั้นน้ำนั้นอาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่ากระแสน้ำเดียว

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ปริยายที่กระแสน้ำนั้นน้ำนั้นอาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่าสองกระแสน้ำเป็นไฉน คือ น้ำในที่สุดด้านเหนือและในที่สุดด้านใต้แห่งเกาะนั้น ปริยายนี้แล ที่กระแสน้ำนั้นน้ำนั้นอาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่าสองกระแสน้ำได้

ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเป็นสัทธินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสัทธาพละ สิ่งใดเป็นสัทธาพละ สิ่งนั้นเป็นสัทธินทรีย์ ... ฯลฯ สิ่งใดเป็นปัญญินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นปัญญาพละ สิ่งใดเป็นปัญญาพละ สิ่งนั้นเป็นปัญญินทรีย์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๕ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุจึงกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่

จบ สูตรที่ ๓

ฟังแล้วเข้าใจไหม ดูเหมือนไม่ยากที่จะเข้าใจได้ โดยเฉพาะข้ออุปมาซึ่งเห็นชัดเจนว่า แม่น้ำกระแสน้ำเดียว มีเกาะอยู่ตรงกลาง เพราะฉะนั้น ในส่วนที่นับว่ากระแสน้ำเดียวก็มี ในส่วนที่นับว่า ๒ กระแสน้ำก็มี เพราะมีเกาะคั่นอยู่ตรงกลาง

แต่ถ้าไม่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ จะรู้ถึงอรรถของสัทธาพละและสัทธินทรีย์ได้ไหม เพราะเวลาที่สติเกิด สติเป็นใหญ่ในกิจการงานหน้าที่เฉพาะของสติ คือ เป็นสภาพที่เป็นใหญ่ในการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่หน้าที่ของปัญญา ปัญญาไม่สามารถที่จะระลึก แต่ปัญญาสามารถน้อมที่จะรู้หรือพิจารณาสังเกตจนเป็นความรู้ขึ้น นั่นเป็นกิจของปัญญา

เพราะฉะนั้น อินทรีย์แต่ละอินทรีย์ ก็เป็นใหญ่ในกิจหน้าที่ของตน คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ต่างก็เป็นใหญ่เฉพาะในกิจของตนๆ แต่ถ้ายังไม่สามารถระลึกในขณะที่ถูกสกลเกิดขึ้นปรากฏ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ก็ยังไม่เป็นพละ เพราะว่ายังไม่มีการกำลัง ซึ่งศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิจะเป็นพละ คือ มีการกำลังได้ ก็ต่อเมื่อปัญญาเป็นพละ หมายถึงปัญญาต้องมีการกำลัง ได้อบรมเจริญสติมาพอที่จะรู้ได้

ว่า ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของอกุศลธรรมขั้นใด หรือกุศลธรรมประเภทใดก็ตาม ก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขณะนั้นศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ก็จะเป็นผลตามปัญญาที่เป็นผล เพราะไม่หวั่นไหวในการที่จะรู้สภาพที่แท้จริงของนามธรรมและรูปธรรมว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

และเมื่อไม่หวั่นไหวที่จะระลึกถึงลักษณะของอกุศลที่เกิดขึ้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานก็ย่อมเป็นไปโดยราบรื่นยิ่งขึ้น เพราะว่าศรัทธาก็ดี วิริยะก็ดี สติก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี เป็นสภาพที่ไม่หวั่นไหวที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมใด ๆ ที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น ลักษณะของศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาที่ไม่หวั่นไหวเป็นปกติ จึงเป็นอินทรีย์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เหมือนในขั้นที่เป็นอินทรีย์ ๕ นั้นเอง เพราะว่าลักษณะองค์ธรรมของศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญาที่เป็นอินทรีย์นั้นเองเป็นผล และศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาที่เป็นผลนั้นเองก็เป็นอินทรีย์ตามปกติในชีวิตประจำวัน จนกว่าจะประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมยิ่งขึ้น

ถ. ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ในขั้นสมถภาวนาจัดเป็นอินทรีย์หรือไม่

ส. อย่าลืมว่า การเจริญอินทรีย์ หรือผล หรือสติปัฏฐาน ทั้งหมดนี้เพื่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ผู้ที่ได้ฌานแต่ไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐาน มี แม้ก่อนที่พระผู้มีพระภาคจะทรงตรัสรู้ เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่การอบรมเจริญอินทรีย์เพื่อการดับสังสารวัฏฏ์

ถ้าเป็นอินทรีย์ หมายความว่า บุคคลนั้นเป็นผู้ที่สะสมอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน และเป็นผู้ที่สะสมความพอใจ อิทธิบาทในการที่จะเจริญฌานด้วย แต่ไม่ได้หมายความว่า ผู้นั้นไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐาน

ด้วยเหตุนี้ พระอริยสาวกจึงมีทั้งผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมพร้อมกับฉานจิต และไม่พร้อมกันกับฉานจิต ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญฉานโดยที่ไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน ไม่ชื่อว่า เป็นผู้ที่เจริญอินทรีย์ แต่ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานและเป็นผู้ที่อบรมเจริญฉานด้วย ชื่อว่า เป็นผู้ที่เจริญอินทรีย์ เพราะว่าการเจริญอินทรีย์ต้องเป็นการรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ถ. อินทรีย์ แปลว่า ความเป็นใหญ่ พละ แปลว่า กำลัง ธรรม ๒ หมวดนี้ คือ อินทรีย์และพละ มีองค์ธรรมอย่างเดียวกัน ความแตกต่างของอินทรีย์และพละ เป็นอย่างไร

ส. อินทรีย์ เป็นใหญ่ในกิจการงานหน้าที่ของตน พละ เป็นสภาพที่มีกำลังไม่หวั่นไหว ในขั้นต้น เจริญอินทรีย์ & เพราะสติเป็นอินทรีย์ เป็นใหญ่ในการระลึกรู้ซึ่งปกติธรรมดาในวันหนึ่ง ๆ ไม่ระลึกรู้ เป็นไปกับโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง หรือเป็นกุศล ซึ่งไม่ใช่สติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น เวลาที่เป็นสตินทรีย์ ในขณะนั้นสติเป็นใหญ่ในการระลึกรู้ลักษณะสภาพของกาย หรือเวทนา หรือจิต หรือธรรม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น จึงเป็นใหญ่ ทำกิจของอินทรีย์ แต่ยังไม่มีความกำลัง เพราะว่ายังหวั่นไหว หลายท่านที่เจริญสติปัฏฐานไม่ชอบระลึกรู้ลักษณะของอกุศล ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นว่า สติสามารถเป็นอินทรีย์เพียงในกิจของสติที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น แต่ยังไม่เป็นสติพละ

ต่อเมื่อใดไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะเป็นอย่างอกุศลขั้นใดก็ตาม สติก็ระลึกรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งนั่นแสดงว่า อินทรีย์เจริญขึ้น เป็นพละ เพราะว่าไม่หวั่นไหว

ถ. ผู้ที่เจริญอินทรีย์ & ในขณะนั้นพละ & ก็ต้องมีประกอบด้วย ใช่มั้ย

ส. โภธิปักขิยธรรม หมายความว่าธรรมซึ่งเป็นเครื่องประกอบในการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งไม่ใช่เฉพาะสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้น เพราะว่าปัญญาก็ตาม ศรัทธา ก็ตาม วิริยะก็ตาม สติก็ตาม สมาธิก็ตาม จะต้องค่อย ๆ เจริญขึ้น เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่แต่เพียงสติปัฏฐานเท่านั้น แต่จะต้องประกอบด้วยสัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรค ๘ รวมเป็นโพธิปักขิยธรรม ๓๗

ถ. มีคนพูดกันว่า ตลอดเวลาที่ท่านพระอานนท์ทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก จนกระทั่งพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ในระหว่างนี้คนส่วนใหญ่ คิดว่า ท่านไม่ได้เจริญอินทรีย์หรือเจริญสติปัฏฐาน เพราะท่านมัววุ่นวายเป็นกังวลอยู่กับการทำหน้าที่ เป็นเพราะเหตุนี้หรือเปล่าจึงได้บรรลุธรรมล่าช้า

ส. คงจะมีคนที่อยากจะให้ท่านพระอานนท์บรรลุเป็นพระอรหันต์เร็วกว่านั้น ใช่ไหม ถึงได้กล่าววอย่างนั้น

ถ. เพราะท่านเป็นผู้ที่มีสติปัญญามาก เป็นเอตทัคคะตั้ง ๔ - ๕ อย่าง

ส. อย่าลืม อธิยาศัย อริมุตติของท่านพระอานนท์ ท่านตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพุทธอุปัฏฐาก ในขณะที่พระสาวกองค์อื่นไม่ได้มีอธิยาศัยที่จะตั้งความปรารถนาเป็นพุทธอุปัฏฐาก เพราะฉะนั้น แต่ละบุคคลจะเปลี่ยนแปลงการสะสมของตนเองได้ไหม ในเมื่อท่านพระอานนท์ครั้งหนึ่งได้ตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพุทธอุปัฏฐาก ไม่ว่าท่านจะเจริญกุศลประการใดก็ตาม ก็เพื่อให้ความปรารถนาของท่านสำเร็จ เพราะฉะนั้น เมื่อท่านปรารถนาที่จะเป็นพุทธอุปัฏฐาก จะไม่让您เป็นพุทธอุปัฏฐากได้อย่างไร ไม่มีตัวตน ไม่มีบุคคลเลย การที่พระสาวกแต่ละท่านจะเป็นเอตทัคคะในแต่ละทาง ก็ต้องแล้วแต่อธิยาศัยของพระสาวกแต่ละองค์

เมื่อท่านสะสมมาที่จะเป็นพุทธอุปัฏฐาก ท่านก็กระทำความดีที่สุด ซึ่งพระผู้มีพระภาคเองก็ได้ทรงสรรเสริญท่านพระอานนท์ไว้มากว่า ไม่มีพุทธอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้าพระองค์ใดที่จะเลิศยิ่งกว่าท่านพระอานนท์ และในเมื่อท่านพระอานนท์มีอธิยาศัยที่สะสมมาอย่างนั้น และท่านสามารถเป็นพระอรหันต์ปรินิพพานในชาตินั้น ทำไมมีข้อติเตียนที่ท่านไม่บรรลุโดยรวดเร็ว ก็เป็นไปตามอธิยาศัย

ไม่ทันใจของใคร ตัวของคนที่ไม่ทันใจนั้นบรรลุหรือยัง จึงไปคาดคั้นท่านพระอานนท์ให้ท่านบรรลุเวลานั้นเวลานี้

ถ. เป็นพุทธประเพณีหรือเปล่า ที่พุทธอุปัฏฐากเป็นพระอรหันต์ไม่ได้ ต้องเป็นแค่พระโสดาบันเท่านั้น

สุ. ไม่ทราบเหมือนกัน คงจะต้องค้นคว้าในอรรถกถา

ถ. ผมทราบมาว่า พุทธอุปัฏฐากถ้าเป็นพระอรหันต์แล้ว การต้อนรับพระอาคันตุกะ หรือต้อนรับอุบาสก อุบาสิกาก็ดี อาจจะไม่เท่ากับพระโสดาบันก็ได้

สุ. ท่านพระทัพพมัลลบุตรเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ ท่านเป็นเอตทัคคะในการจัดเสนาสนะ จัดที่พักที่อาศัยของพระอาคันตุกะ และสามารถกระทำกิจของสงฆ์ได้อย่างดี เพราะเป็นเอตทัคคะ ตั้งความปรารถนาที่จะกระทำกิจนั้น เพราะเมื่อท่านบรรลุความเป็นพระอรหันต์และยังไม่ปรินิพพาน ชีวิตที่ยังเหลืออยู่ควรจะทำประโยชน์อย่างใดที่ท่านสามารถจะกระทำได้ ท่านก็ทูลขอพระผู้มีพระภาคซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงมอบให้ท่านเป็นผู้จัดเสนาสนะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายก็ไม่ขัดอะไร

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องเดือดร้อนกับผู้ที่ได้บรรลุแล้วทั้งหมด ควรหว่านผู้ที่ยังไม่บรรลุมากกว่า ผู้ที่บรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์แล้วหมดปัญหา แต่ผู้ที่ยังไม่บรรลุทั้งหลาย ควรที่จะได้อบรมเจริญอินทรีย์ ๕ ไปเรื่อย ๆ ทำไมจึงมีข้อติแม้ผู้ที่เป็นพระพุทธุปัฏฐากอย่างท่านพระอาณนทิวา ท่านบรรลุช้า

สำหรับการที่จะรู้ว่า อินทรีย์ ๕ ที่ได้อบรมเจริญมาแล้ว จะพร้อมหรือสมบูรณ์ในขณะไหน ใน **สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ทักขิณสูตร** ข้อ ๘๕๒ - ๘๕๗ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไหน คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็จะมีเห็นสัทธินทรีย์ในธรรมไหนเล่า ในโสดาปัตติยังคะ ๔ มีเห็นสัทธินทรีย์ในธรรมนี้

โสดาปัตติยังคะ คือ องค์ธรรมของผู้ที่บรรลุเป็นพระโสดาบัน

ก็จะพินิจเห็นวิริยอินทรีย์ในธรรมไหนเล่า ในสัมมปปีธาน ๔ พินิจเห็นวิริยอินทรีย์ในธรรมนี้

ก็จะพึงเห็นสตินทรีย์ในธรรมไหนเล่า ในสติปัฏฐาน ๔ พึงเห็นสตินทรีย์ใน
ธรรมนี้

ก็จะพึงเห็นสมาธิทรีย์ในธรรมไหนเล่า ในฌาน ๔ พึงเห็นสมาธิทรีย์ใน
ธรรมนี้

ก็จะพึงเห็นปัญญาญทรีย์ในธรรมไหนเล่า ในอริยสัจ ๔ พึงเห็นปัญญาญทรีย์ใน
ธรรมนี้

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล

จบ สูตรที่ ๘

๑๒๑๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ต่อวันอาทิตย์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

ศึกษาเรื่องชื่อของอินทรีย์ทั้ง ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แต่จะเห็นอินทรีย์ ๕ นั้น ในที่ไหน ซึ่งข้อความใน **ทฎฐัพพสูตร** ได้อธิบายการเห็นสัทธินทรีย์ในโสดาปัตติลังคะ ซึ่งใน **วิภังคสูตรที่ ๑ ข้อ ๘๕๙** อธิบายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กัสสัทธินทรีย์เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เรียกว่าสัทธินทรีย์

นี่คือลักษณะของศรัทธา ซึ่งเป็นสัทธินทรีย์ของพระโสดาบันบุคคล คือ เป็นผู้ที่เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถ้ายังไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมจริง ๆ จะเป็นผู้ที่มีศรัทธาเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ จะเชื่อได้จริง ๆ ไหม ถ้ายังไม่สามารถประจักษ์แจ้งการเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม แต่เมื่อได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว หมดความสงสัยในสภาพธรรม ไม่สงสัยในความเกิดขึ้นและดับไปซึ่งเป็นทุกขอริยสัจ ไม่สงสัยในสมุทัยสัจ ไม่สงสัยในนิโรธสัจ คือ พระนิพพาน ไม่สงสัยในมรรคมงคล ๘ คือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา จึงเป็นผู้ที่เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้

แล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของ
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เรียกว่าสัทธินทรีย์

สำหรับวิริยินทรีย์ ที่ว่า จะพึงเห็นวิริยินทรีย์ในธรรมไหนเล่า ในสัมมปปธาน ๔
ซึ่งข้อความใน **วิภังคสูตร ข้อ ๘๖๐** อธิบายว่า

กวิริยินทรีย์เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ปราศจากความเพียร เพื่อละ
อกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง
ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่าวิริยินทรีย์

ข้อ ๘๖๗

กัสตินทรีย์เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติ
เครื่องรักษาตัวอย่างยิ่ง ระลึกได้ ตามระลึกได้ซึ่งกิจที่กระทำและคำพูดมานานได้
อริยสาวกนั้น ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อม
พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร
มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย นี้เรียกว่าสตินทรีย์

สำหรับสมาธิินทรีย์ ซึ่งมีข้อความว่า จะพึงเห็นสมาธิินทรีย์ในธรรมเหล่าไหน
เล่า ในฉาน ๔ ข้อความใน **วิภังคสูตร ข้อ ๘๖๒** อธิบายว่า

กัสมาธิินทรีย์เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ กระทำซึ่งนิพพานให้เป็นอารมณ์
แล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่าสมาธิินทรีย์

เพราะฉะนั้น ไม่ได้หมายความว่าถึงฉาน ๔ สำหรับผู้ที่ได้เจริญฉานด้วย แต่
หมายถึง อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ กระทำซึ่งนิพพานให้เป็นอารมณ์ แล้วได้สมาธิ
ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่าสมาธิินทรีย์

สำหรับข้อความที่ว่า จะพึงเห็นปัญญินทรีย์ในธรรมไหนแล้ว ในอริยสัจ ๔ ใน **วิมังกสูตรที่ ๑ ข้อ ๘๖๓** อธิบายว่า

ก็ปัญญินทรีย์เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียปัญญา ประกอบด้วย ปัญญาเครื่องกำหนดความเกิดดับอันประเสริฐ ขำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์ โดยชอบ นี้เรียกว่าปัญญินทรีย์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล

จบ สูตรที่ ๙

ในบางพระสูตรทรงแสดงอินทรีย์ ๕ ประการ โดยอินทรีย์ ๑ บ้าง หรือโดย อินทรีย์ ๒ บ้าง อินทรีย์ ๓ บ้าง อินทรีย์ ๔ บ้าง เพราะไม่จำเป็นต้องแสดงทั้ง ๕ อินทรีย์ซ้ำอีก ในเมื่อบุคคลนั้นเข้าใจเรื่องของอินทรีย์ ๕ แล้ว เพราะฉะนั้น จึงทรง แสดงเพียงอินทรีย์ ๑ หรืออินทรีย์ ๒ หรืออินทรีย์ ๓ หรืออินทรีย์ ๔

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ปุพพารามสูตรที่ ๑ พระผู้มีพระภาคทรง แสดงอินทรีย์ ๑

ข้อ ๙๘๗

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขาในมคธ ในปุพพาราม ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสถามว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์เท่าไรหนออันตนเจริญแล้ว กระทำ ให้มากแล้ว ภิกษุผู้ชี้อนาสพย่อมพยากรณ์หรือหัดตมผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ขาดสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาค เป็นรากฐาน ฯลฯ

ข้อ ๙๘๘

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ประการหนึ่งอันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้พิจารณาสพยอมพยากรณ์หรือหัตตผลได้ว่า เรา รู้ชัดว่า ชาตีสิ้นแล้ว ... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี อินทรีย์อย่างหนึ่งเป็นไฉน คือ ปัญญาอินทรีย์

ข้อ ๙๘๙

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ อันไปตามปัญญาของ พระอริยสาวกผู้มีปัญญา ย่อมตั้งมั่น

ถ้ายกปัญญาอินทรีย์อินทรีย์เดียว ย่อมหมายความว่าถึงอินทรีย์อื่นต้องเจริญด้วย คือ ทั้งศรัทธา ทั้งวิริยะ ทั้งสติ ทั้งสมาธิ ไม่ได้หมายความว่า จะเจริญอินทรีย์ คือ ปัญญาอย่างเดียว โดยที่อินทรีย์อื่นไม่เจริญ เพราะฉะนั้น ไม่ต้องห่วงเรื่องของ ชื่อต่าง ๆ ถ้าได้อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง ก็แสดงว่าได้เจริญอินทรีย์ครบทั้ง ๕

ปุพพารามสูตรที่ ๒ ข้อ ๙๙๒ – ข้อ ๙๙๓ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงการเจริญอินทรีย์ ๒ ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๒ ประการ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้พิจารณาสพยอมพยากรณ์หรือหัตตผลได้ว่า เรา รู้ชัดว่า ชาตีสิ้นแล้ว ... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี

อินทรีย์ ๒ ประการเป็นไฉน คือ ปัญญาอันเป็นอริยะ ๑ วิมุตติอันเป็นอริยะ ๑ ก็ปัญญาอันเป็นอริยะของภิกษุนั้นเป็นปัญญาอินทรีย์ วิมุตติอันเป็นอริยะของภิกษุนั้นเป็นสมาธิอินทรีย์

ในพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของการเจริญอินทรีย์ ๒ ซึ่งหมายความว่า เจริญอินทรีย์ทั้ง ๕

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ปิณฑิลภการทวาชสูตร มีข้อความว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิทาราม ใกล้เมืองโกสัมพี ก็สมัยนั้น ท่านพระปิณฑิลภการทวาชะได้พยากรณ์หรือหัตตผลว่า เรา รู้ชัดว่า ชาตีสิ้นแล้ว ... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี

ครั้งนั้น ภิกษุมารูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระปิณฑิลภการทวาชะพยากรณ์หรือหัตตผลว่า เรา รู้ชัดว่า ชาตีสิ้นแล้ว ... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระปิณฑิลภการทวาชะเห็นอำนาจประโยชน์อะไร นนอ จึงพยากรณ์หรือหัตตผลว่า เรา รู้ชัดว่า ชาตีสิ้นแล้ว ... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๓ ประการ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุปิณฑิลภการทวาชะจึงพยากรณ์หรือหัตตผลได้ว่า เรา รู้ชัดว่า ชาตีสิ้นแล้ว ... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี

อินทรีย์ ๓ ประการเป็นไฉน คือ สตินทรีย์ ๑ สมาอินทรีย์ ๑ ปัญฺณินทรีย์ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๓ ประการนี้แล อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุปิณฑิลภการทวาชะจึงพยากรณ์หรือหัตตผลได้ว่า เรา รู้ชัดว่า ชาตีสิ้นแล้ว ... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็อินทรีย์ ๓ ประการนี้ มีอะไรเป็นที่สุด สตินทรีย์ ๑ สมาอินทรีย์ ๑ ปัญฺณินทรีย์ ๑ มีอะไรเป็นที่สุด มีความสิ้นเป็นที่สุด มีความสิ้นแห่งอะไรเป็นที่สุด มีความสิ้นแห่งชาติ ชราและมรณะเป็นที่สุด

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุปิณโทลภาวาทวาจะเห็นว่า ความสิ้นแห่งชาติ ชรา และมรณะดังนี้แล จึงพยากรณ์หรือหัตตผลว่า เรา รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว ... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีไม่ได้มี

จบ สูตรที่ ๙

เพราะฉะนั้น อาจแสดงโดยอินทรีย์ ๑ หรือโดยอินทรีย์ ๒ หรือโดยอินทรีย์ ๓ หรือโดยอินทรีย์ ๔ สำหรับโดยอินทรีย์ ๔ เว้นอินทรีย์หนึ่งอินทรีย์ใดก็ได้ ซึ่งใน **ปุพพารามสูตรที่ ๓ ข้อ ๙๙๖ – ข้อ ๙๙๗** พระผู้มีพระภาคทรงแสดงการเจริญอินทรีย์ ๔ เว้นอินทรีย์หนึ่ง

ข้อความมีว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๔ ประการ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้พิจารณาพยายมพยากรณ์หรือหัตตผลได้ว่า เรา รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว ... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีไม่ได้มี

อินทรีย์ ๔ ประการเป็นไฉน คือ วิริยอินทรีย์ ๑ สตินอินทรีย์ ๑ สมาธิอินทรีย์ ๑ ปัญญาอินทรีย์ ๑

เว้นอินทรีย์อะไร พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอินทรีย์ ๔ คือ วิริยอินทรีย์ ๑ สตินอินทรีย์ ๑ สมาธิอินทรีย์ ๑ ปัญญาอินทรีย์ ๑ เว้นอินทรีย์อะไร เว้นศรัทธา เพราะว่า ผู้ที่จะเจริญวิริยอินทรีย์ สตินอินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ และปัญญาอินทรีย์ ย่อมเป็นผู้ที่ต้องมี ศรัทธา คือ สัทธินทรีย์แน่นอน ที่จะเจริญปัญญา หรือสมาธิ หรือสติ หรือวิริยะ โดยขาดศรัทธานั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะทรงแสดงเพียงอินทรีย์ ๔ ก็ไม่ได้หมายความว่า จะขาดสัทธินทรีย์ด้วย

แต่ใน **สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค มัลลกลสูตร** พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอินทรีย์ ๔ คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยอินทรีย์ ๑ สตินอินทรีย์ ๑ สมาธิอินทรีย์ ๑ ไม่ได้กล่าวถึงปัญญา เพราะฉะนั้น บางคนอ่านข้อความนี้แล้วอาจจะคิดว่า ไม่ต้องอบรมเจริญปัญญา เพราะฉะนั้น บางคนอ่านข้อความนี้แล้วอาจจะคิดว่า ไม่ต้องอบรมเจริญ

ปัญญาก็ได้ เพียงแต่มีศรัทธา มีวิริยะ มีสติ และข้อสำคัญที่สุดคนส่วนมากเข้าใจว่า ต้องมีสมาธิ จึงจะเกิดปัญญารู้แจ้งอริยสัจธรรม

ซึ่งข้อความใน **มัลลกสูตร** มีว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวมัลละ ชื่ออุรุเวลกัปปะ ในแคว้นมัลละ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็อริยญาณยังไม่เกิดขึ้นแก่อริยสาวกเพียงใด อินทรีย์ ๔ ก็ยังไม่ตั้งลงมั่นเพียงนั้น เมื่อใดอริยญาณเกิดขึ้นแล้วแก่อริยสาวก เมื่อนั้นอินทรีย์ ๔ ก็ตั้งลงมั่น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเรือนยอด เมื่อเขายังไม่ได้ยกยอดขึ้น เพียงใด กลอนเรือนก็ยังไม่ชื่อว่าตั้งอยู่มั่นคงเพียงนั้น เมื่อใดเขายกยอดขึ้นแล้ว เมื่อนั้นกลอนเรือนจึงเรียกว่าตั้งอยู่มั่นคง ฉนใด อริยญาณยังไม่เกิดขึ้นแก่อริยสาวก เพียงใด อินทรีย์ ๔ ก็ยังไม่ตั้งลงมั่นเพียงนั้น เมื่อใดอริยญาณเกิดขึ้นแล้วแก่อริยสาวก เมื่อนั้นอินทรีย์ ๔ ก็ตั้งลงมั่นฉนนั่นเหมือนกัน อินทรีย์ ๔ เป็นइन คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ อันไปตามปัญญาของ อริยสาวกผู้มีปัญญา ย่อมตั้งมั่น

จบ สูตรที่ ๒

เพราะฉะนั้น แสดงว่าขาดปัญญาไม่ได้ แม้ว่าจะทรงแสดงเรื่องของอินทรีย์ ๔ แต่ต้องทราบว่ อินทรีย์ ๔ ที่ตั้งมั่นนั้น ไปตามปัญญาของอริยสาวกผู้มีปัญญา ย่อมตั้งมั่น

ถ. ปัญญาในอินทรีย์ ท่านกล่าวถึงทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค แต่ใน ชาติวิภังค์ท่านกล่าวถึง ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ และ วิญญานธาตุ ท่านจะสงเคราะห์เข้าในอินทรีย์ ๕ นี้ด้วยหรือเปล่า

ส. ถ้ารู้ลักษณะของธาตุ ธาตุก็คือนามธรรมและรูปธรรม หรือว่านามธาตุกับรูปธาตุนั่นเอง คือ รู้สภาพที่เป็นอนัตตา และต้องประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของธาตุต่าง ๆ ด้วย เป็นเรื่องเดียวกันทั้งหมด

ถ. การลำดับของอินทรีย์ ๕ นั้น คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา การเรียงลำดับอย่างนี้ มีความหมายหรือเปล่า

ส. บางครั้งทรงแสดงโดยเพียง ๒ อินทรีย์ บางครั้งทรงแสดงโดยเพียง ๓ อินทรีย์ บางครั้งทรงแสดงโดยเพียง ๔ อินทรีย์ เว้นอินทรีย์หนึ่งอินทรีย์ใดก็ได้ เป็นเรื่องของการเทศนาโดยนัยของเทศนา แต่ไม่ได้หมายความว่า จะขาดอินทรีย์หนึ่งอินทรีย์ใดในอินทรีย์ ๕ ได้

บางท่านในขณะที่ต้องการรู้ลักษณะของสภาพธรรม อยากจะศึกษาพิจารณา ไตร่ตรองให้เข้าใจโดยละเอียด โดยถี่ถ้วน ลักษณะของศรัทธาปรากฏหรือเปล่า หรือว่าลักษณะของปัญญาปรากฏ ในขณะที่ต้องการเข้าใจเรื่องของสภาพธรรม

ขณะนี้มีแข็ง และมีรู้แข็ง มีฉันทะ ต้องการศึกษาน้อมไปพิจารณาให้รู้ชัด ในขณะนั้นลักษณะของศรัทธาปรากฏไหม ถึงไม่ปรากฏก็มี ไข่มุข ถ้าขาดศรัทธาแล้ว ปัญญาจะพิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้อย่างไร แต่เมื่อได้ยินได้ฟัง และน้อมใจพิจารณาแล้วว่า สภาพธรรมมีจริงตามที่ทรงแสดง จึงต้องการที่จะพิสูจน์ หรือต้องการที่จะประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงประจักษ์แจ้งแล้ว ด้วย

นี่เป็นเหตุที่ทรงเว้นสัทธินทรีย์ในพระสูตรบางสูตร และทรงแสดงเพียงอินทรีย์ ๔ ไม่อย่างนั้น ถ้าทรงแสดงโดยลำดับจริง ๆ ศรัทธาก็หายไปสำหรับในสูตรนั้น ไข่มุข แต่ไม่ได้หายไป แล้วแต่ว่าลักษณะของสภาพธรรมใดปรากฏชัดในขณะนั้น

บางท่านมีศรัทธา แต่ยังไม่ศึกษา มีไข่มุข มีศรัทธา เชื่อว่าถูก แต่ยังไม่ศึกษารอก่อน คิดไว้ว่าจะรอโอกาสนั้นโอกาสนี้ มีไข่มุข ซึ่งนั่นแสดงว่า มีศรัทธา แต่ปัญญา ยังไม่ได้เกิดร่วมด้วยในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น อินทรีย์ ๕ แล้วแต่ว่าจะเป็นศรัทธาบ้าง วิริยะบ้าง สติบ้าง สมาธิบ้าง ปัญญาบ้าง จะเกิดยิ่งหย่อนกันไปในแต่ละขณะ แต่จะกระทำกิจเดียวกัน ด้วยกัน คือ ศึกษาลักษณะของสภาพธรรมจนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม จึงจะเป็นการอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ

บางท่านมีศรัทธา แต่ยังไม่ประกอบด้วยปัญญา บางท่านมีการชวนชวน มีวิริยะ แต่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ไปแสวงหา คือ ไปพยายามที่จะได้ฟังธรรมที่โน่นบ้าง ที่นี้บ้าง ที่นั่นบ้าง ไกลแสนไกล แต่ยังไม่พิจารณาเหตุผลก็ได้ ก็เป็นผู้ที่มีวิริยะ แต่ยังไม่ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งขณะใดก็ตาม ศรัทธาก็ดี วิริยะก็ดี สติก็ดี สมาธิก็ดี ยังไม่เป็นไปในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็ยังไม่ถือว่าเป็นการเจริญอินทรีย์ ๕

เพราะฉะนั้น กว่าจะได้ฟังพระธรรม กว่าจะได้มีศรัทธา กว่าจะได้ศึกษาพิจารณาโดยละเอียด กว่าจะน้อมประพฤติปฏิบัติ และกว่าอินทรีย์ ๕ จะเจริญ ต้องเป็นระยะเวลาที่นาน

๑๒๑๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

ถ. ในมหาสติปัฏฐานสูตรมีข้อความที่ว่า รู้ภายในทั้งภายในและภายนอก รู้เวทนาในเวทนาทั้งภายในและภายนอก รู้จิตในจิตทั้งภายในและภายนอก รู้ธรรมในธรรมทั้งภายในและภายนอก

มีการสนทนากันว่า ขณะที่เห็นคนขับรถเมล์ถูกตัดหน้า และคนขับรถเมล์ที่ถูกตัดหน้านั้นได้ด่าทอผู้ตัดหน้า ในขณะนั้นมีโทสมูลจิตของคนขับรถเมล์เป็นอารมณ์ ขณะนั้นชื่อว่า พิจารณาเวทนาในเวทนาภายนอกหรือยัง

ส. ขณะที่กำลังอยู่ในรถประจำทาง ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณอะไรเกิดขึ้น หรือแม้ไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ยังคงนั่งอยู่เรื่อย ๆ ตามปกติ การเห็นมี การได้ยินมีการคิดนึกมี ซึ่งจะคิดนึกถึงสิ่งที่เห็นก็ได้ หรืออาจจะคิดถึงเรื่องอื่นที่ไม่ใช่สิ่งที่เห็นก็ได้ ไม่เลือกอารมณ์ ไม่ว่าจะกำลังคิดถึงจิตของคนนั้น หรือจิตของคนนี้ หรือว่าหนังสือจะเป็นนวนิยาย เรื่องสั้นอะไรก็ได้แล้วแต่ อาจจะเกิดคิดขึ้นมาถึงจิตของคนนั้น นึกถึงว่าชื่ออย่างนั้น อ่านมาแล้ววันนั้น หน้านั้น เรื่องนั้น อย่างไรก็ตามแต่ ขณะนั้นไม่ควรหลงลืมสติ

การที่จะรู้ว่า ทุกขณะไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ต้องเป็นปัญญาที่ระลึกได้จริง ๆ ไม่ใช่ว่าปล่อยผ่านไปช่วงนี้ และก็เกิดสงสัยขึ้นว่าเป็นสติหรือเปล่า เป็นนามธรรมหรือเปล่า เป็นรูปธรรมหรือเปล่า แต่ที่จะต้องรู้แน่ คือ ทุกขณะไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน เมื่อสติระลึกได้และศึกษาในลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ โดยที่อาจจะมีการนึกคิดถึงจิตของคนอื่น กำลังนึกคิดถึงจิตของคนอื่นนั่นเองสติเกิดระลึกในสภาพคิด ซึ่งเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง เท่านั้นเอง

และการที่จะคิดเรื่องนั้น ก็เพราะมีเหตุปัจจัยที่จะให้คิดเรื่องนั้น จึงเกิดการคิดเรื่องนั้นขึ้น ถ้าไม่เห็น ไม่ได้อ่าน ไม่ได้ยิน ไม่ได้ฟังเรื่องนั้นเลย ที่จะปรุงแต่งให้เกิดคิดนึกถึงเรื่องนั้นด้วยเวทนายอย่างนั้น ๆ ก็เป็นไปได้

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งส่วนมากในชีวิตของแต่ละคน รู้สึกว่าจะมีแต่เรื่องของบุคคลอื่น ไซ้ใหม่ เห็นคนอื่นคุยกัน คนนี้ว่าอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จิตของเขาคงจะเป็นมานะในขณะที่กำลังพูดถ้อยคำอย่างนั้น หรือว่าขณะที่พูดอย่างนั้นก็เป็นอาการที่หลงลืมสติ ก็เป็นเรื่องจิตของคนอื่นอีก

เพราะฉะนั้น โลกสันนิวาสน์ซึ่งอยู่ร่วมกัน จิตและเจตสิกเกิดขึ้นพร้อมกัน และมีอารมณ์ต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพียงเป็นอารมณ์เท่านั้นจริง ๆ คือ เป็นสิ่งที่จิตกำลังรู้แต่ละขณะและกัณฑ์ แต่ว่าเต็มไปด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ใช่เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ดับแล้ว ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เป็นแต่เพียงเสียงที่ปรากฏทางหู ดับแล้ว แต่ยังคงเป็นคนนี้พูดคำนี้ ไซ้ใหม่ จิตของเขาจะต้องเป็นโทสะในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นการคิดถึงใคร ในขณะไหนก็ตาม ขณะนั้นเป็นเครื่องระลึก ให้รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

จิตของบุคคลที่กำลังคิดถึงคนที่กำลังกล่าวคำมรณวาท จิตนั้นเป็นใคร ของใคร ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเลย และไม่ใช่อารมณ์เราด้วย เป็นแต่เพียงขณะหนึ่งของสภาพนามธรรมที่เกิดขึ้นคิดและกัณฑ์ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เฉพาะแต่เวลาที่คิดถึงคนชั่วบรรพระจำทาง

ถ. ขณะที่มีโทสมูลจิตของคนอื่นเป็นอารมณ์ ขณะนั้นชื่อว่า รู้โทสมูลจิตของคนอื่น หรือว่าขณะนั้นกำลังมีความคิดนึกของตัวเองเป็นอารมณ์

ส. มหาสติปัฏฐาน คือ เครื่องระลึก ไม่ให้เป็นผู้ที่หลงลืมสติ ต่อไปนี้ไม่ต้องนึกถึงว่า ขณะนี้เป็นสติปัฏฐานไหน จิตใคร อะไร แต่ให้ทราบ ว่า หลงลืมสติ หรือมีสติ ถ้าหลงลืมสติก็คือนั่นยังคงเป็นบุคคลนั้นบุคคลนี้ แต่ถ้ามีสติ คือ ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพคิด คนชั่วบรรพระจำ

ทางหายไปแล้ว หรือว่ากำลังคิดถึงอกุศลจิตหรืออกุศลจิตของคนอื่นก็ตามด้วยความหลงลืมสติ เมื่อระลึกได้ ก็ศึกษาลักษณะที่เป็นเพียงนามธรรม เป็นเพียงสภาพรู้ในขณะนั้น จึงจะรู้ว่า ที่ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็เพราะว่าเป็นเพียงนามธรรมที่เกิดขึ้นและรู้ลักษณะของอารมณ์ที่กำลังปรากฏเท่านั้น

ไม่ต้องห่วงกังวลอีกต่อไป เพราะไม่ใช่มีแต่คนขับรถประจำทางในชีวิตของแต่ละคน ยังมีเพื่อนฝูงมิตรสหาย ทุกวัน ก็ยังคงเป็นบุคคลนั้นบุคคลนี้ ตราบใดที่หลงลืมสติ

ถ. ในขณะที่สติเกิด เราพิจารณาอารมณ์ มีเวทนาของคนอื่นเป็นอารมณ์ อยากจะทราบว่า ขณะนั้นเป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า เพราะว่าสติมีหลายชั้น เกิดขึ้นเป็นสติขั้นทานก็ได้ ขั้นศีลก็ได้ ซึ่งผู้สนทนบางท่านบอกว่า ในขณะนั้นยังไม่เป็นสติปัฏฐาน ลักษณะของสติไม่มีปัญหา แต่ปัญหาอยู่ที่ว่า เป็นสติปัฏฐานหรือไม่ เพราะท่านที่สนทนนั้นบอกว่า จะเป็นสติปัฏฐานต่อเมื่อน้อมอารมณ์นั้นเข้ามาในจิตของตนเองจึงเป็นสติปัฏฐาน แต่ตราบใดที่ยังไม่น้อมอารมณ์ คือ จิตของผู้อื่นเข้ามาในตนแล้ว เป็นสติปัฏฐานไม่ได้

สุ. ไปน้อมจิตของคนอื่นเข้ามาในตนได้อย่างไร จิตของคนนั้นก็ดับไปแล้ว เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ระลึกถึงจิตคนอื่น อย่าลืม ระลึกถึงจิตคนอื่น คือ ขณะนั้นกำลังมีจิตของคนอื่นเป็นอารมณ์ เป็นเครื่องระลึก เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ คิดถึงเรื่องจิตของคนอื่นหลายครั้ง แต่หลงลืมสติ เพราะฉะนั้น แทนที่จะเมื่อคิดถึงจิตของคนอื่นแล้วหลงลืมสติ ก็ให้ในขณะที่กำลังคิดถึงคนอื่นไม่หลงลืมสติ คือ สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพของจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ในขณะนั้น

กำลังอ่านหนังสือสนุก ๆ มีใครบ้างไหมไม่เคยอ่านเรื่องอะไรเลย เรื่องสนุกก็ต้องมีอ่าน เรื่องไม่สนุกก็ต้องมีอ่าน เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น ขณะใดหลงลืมสติก็รู้ ขณะใดสติเกิดก็รู้ จึงจะรู้ว่า ที่ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีเรื่อง มีแต่สภาพปรমัตถธรรม สภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏนั้นคืออย่างไร ก็จะไม่พ้นจากกายสภาพที่มีลักษณะจริง ๆ ปรากฏ เวทนา ความรู้สึกปรากฏ จิต สภาพรู้ในขณะนั้น

ปรากฏ หรือธรรมอื่น ๆ ปรากฏในขณะนั้นให้รู้ว่า แต่ละลักษณะนั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะไปกังวลถึงคำ แต่ให้ทราบว่า ในชีวิตจริง ๆ ที่นึกถึงคนอื่น ขณะไหนหลงลืมสติ และขณะไหนสติเริ่มระลึกได้ เอาตรงที่สติเกิดและระลึกอยู่ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ที่ไม่ใช่เราที่กำลังนึกถึงคนอื่น หรือที่กำลังนึกถึงจิตใจหรือความรู้สึกของคนอื่น เพื่อไม่ให้เป็นผู้ที่หลงลืมสตินั่นเอง ในชีวิตประจำวันจริง ๆ

กำลังดูโทรทัศน์ นึกถึงจิตคนอื่นหรือเปล่า กำลังเห็นเรื่องต่าง ๆ เป็นตัวนั้นตัวนี้ คนนั้นคนนี้ ในเรื่องนั้นเรื่องนี้ เป็นจิตของคนอื่นหรือเปล่า เป็นหรือไม่เป็น มีคนจริง ๆ หรือเปล่า มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งในโทรทัศน์ ในเรื่องหนังละครต่าง ๆ หรือเปล่า ในขณะที่กำลังดู มีไหม

ชีวิตจริง ๆ เป็นอย่างไร เป็นสิ่งที่จะต้องพิสูจน์ได้ โดยการที่สติเกิดจึงจะรู้ว่า ขณะใดเป็นปรมาัตถธรรม ขณะใดเป็นเรื่อง เพราะว่าทันทีที่คิด ขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศลที่เป็นไปในสมมติสัจจะ ไม่ใช่เป็นการระลึกถึงลักษณะของปรมาัตถธรรม แม้ในขณะที่กำลังอ่านหนังสือ จะมีจิตของใคร ใครพูดว่าอย่างไร คนนั้นตอบว่าอย่างไรก็ตามแต่ คนนั้นกำลังโกรธ คนนี้กำลังโลภอย่างไรก็ตามแต่ ให้ทราบว่า เป็นเครื่องระลึก ไม่ควรที่จะหลงลืมสติ

ถ. จิตดับแล้ว ก็ไม่ทุกขร้อนอะไร

ส. ขณะนี้มีจิตหรือเปล่า

ถ. ไม่มี

ส. ไม่มี จะนั่งอยู่ที่นี้ไม่ได้ กำลังได้ยินเป็นจิต กำลังเห็นเป็นจิต กำลังคิดนึกเป็นจิต จิตเกิดดับ ไม่ใช่จิตเที่ยง จิตเห็นก็อย่างหนึ่ง จิตได้ยินก็อย่างหนึ่ง จิตคิดนึกก็อย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังได้ยิน คือ จิต ซึ่งเกิดขึ้นทำกิจได้ยิน ขณะเห็นก็เป็นจิตที่เกิดขึ้นทำกิจเห็น

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. จิตได้ยิน และก็มีจิตเห็น และก็มีจิตคิดนึก จิตเกิดแล้วก็ดับ และก็เกิดอีก และก็ดับ ตามเหตุตามปัจจัย กำลังเห็นหรือเปล่า จิตเห็นดับหรือเปล่า

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. เคย เป็นอะไร ลักษณะที่เคยเป็นของจริง เป็นปรมาัตถธรรม เป็นอะไร

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. มีขันธ ๕ ใหม่ มีขันธ ๕ เพราะฉะนั้น ก็ทราบได้ว่าเป็นเวทนาขันธ หรือเป็นสัญญาขันธ หรือเป็นสังขารขันธ หรือเป็นวิญญาณขันธ หรือเป็นรูปขันธ สิ่งที่ปรากฏจะต้องเป็นขันธหนึ่งขันธใดในขันธ ๕

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ก็ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาธรรม และสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม เพื่อที่จะได้รู้ชัดตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

ถ. การเจริญสติปัฏฐานเป็นเหตุ และผลก็คือการละคลาย ไข้ไหม

ส. ผล คือ การรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล ต้องไม่เป็นโมฆะแน การอบรมเจริญมรรคมืองค์ ๘ ข้อความในสามัญญสูตรได้แสดงไว้แล้วว่า ผลของมรรคมืองค์ ๘ คือ การบรรลุเป็นพระโสดาบันบุคคล พระสกทาคามีบุคคล พระอนาคามีบุคคล พระอรหันต์

ถ. การเจริญสติปัฏฐานกระทำได้ในทุก ๆ ที่

ส. ไม่ควรจะมีอะไรเป็นเครื่องกั้น เพราะว่าสติจำปรารภณาในที่ทั้งปวง เป็นพยานะที่ต้องสอดคล้องด้วย เพราะมีฉะนั้นแล้ว ถ้าเว้นบางสถานที่ ก็ไม่ได้ตรงกับพระพุทธดำรัสที่ว่า สติจำปรารภณาในที่ทั้งปวง

ถ. ไม่ใช่ว่าการเจริญสติปัฏฐานที่ใดที่หนึ่งจะเหมาะกว่าอีกที่หนึ่ง ไข้ไหม

ส. ต้องพิจารณาว่า การเจริญสติปัฏฐานเพื่ออะไร ต้องทราบจุดประสงค์ก่อนว่า การเจริญสติปัฏฐานเพื่ออะไร ถ้าจุดประสงค์ถูก การเจริญสติปัฏฐานก็ถูก และผลก็ถูก เพราะฉะนั้น เมื่อได้ฟังเรื่องของการปฏิบัติธรรม หรือการเจริญสติปัฏฐาน ก็ควรจะพิจารณาว่า เพื่อประโยชน์อะไร

ก่อนที่จะกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด ควรที่จะมีการถาม การใคร่ครวญ การไตร่ตรองเพื่อความถูกต้องว่า การเจริญสติปัฏฐานเพื่อประโยชน์อะไร ถ้าคำตอบถูก การปฏิบัติก็ถูก เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานเพื่อประโยชน์อะไร

ถ. เพื่อให้ตัวเรารู้ ขณะกระทำอะไรทุกอย่างของเรา

ส. อย่างนั้นเป็นแต่เพียงสติ ไม่ใช่สติปัฏฐาน ตราบใดที่เป็นเรา เพื่อที่จะรู้ตัวว่าเราทำอะไร ในขณะที่นั้นไม่ใช่สติปัฏฐาน แต่สติปัฏฐาน เพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา คือ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นต้องทราบว่า ขณะนี้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏเป็นของจริง เป็นธรรม ตามีจริง เป็นธรรม ภูมิจริง เป็นธรรม เสี่ยงมีจริง เป็นธรรม สิ่งที่ปรากฏทางตามีจริง เป็นธรรม ทุกอย่างที่เป็นของจริงเป็นธรรม ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง

ถ. คำตอบของทุกคนที่จะเจริญสติปัฏฐาน คือ เพื่อให้รู้ธรรมที่แท้จริงใช่ไหม

ส. เพื่อให้ปัญญาารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนตามความเป็นจริง

ถ. เพื่อปัญญาที่จะรู้สภาพธรรม

ส. ที่ไม่ใช่ตัวตน ตามความเป็นจริง

ถ. เพราะความจริงเป็นแบบนั้น ใช่ไหม

ส. ตั้งแต่เกิดจนตาย ตามความเป็นจริง คือ นามธรรมเกิดขึ้น รูปธรรมเกิดขึ้น ตามเหตุตามปัจจัย

ถ. เหตุที่กระทำ ก็คือการเจริญสติปัฏฐาน ใช่ไหม

ส. ขณะนี้ ถึงแม้ว่าจะได้ฟังมาตั้งแต่เด็กว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา หรือว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ถึงแม้ว่าจะ

เคยได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ แต่ถ้าสติไม่ระลึกว่า ขณะนี้ธรรมใดกำลังปรากฏ ธรรมนั้นดับ ไม่ใช่ธรรมอื่นเลย แต่เป็นธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เกิดขึ้นแล้วดับ

อาจจะได้ยินได้ฟังอย่างนี้ไปอีกนานว่า ทางตาที่กำลังเห็น สภาพเห็นเป็นธาตุรู้ สิ่งที่กำลังปรากฏจึงปรากฏ สภาพรู้คือเห็น เกิดแล้วก็ดับ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เกิดแล้วก็ดับ ถ้าสติไม่เกิดระลึกในขณะที่กำลังเห็น ก็ไม่มีทางที่จะประจักษ์ความเกิดดับ

การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง ซึ่งตรวจสอบได้ในพระธรรมวินัย ในมหาสติปัฏฐานสูตรจะใช้คำว่า เป็นผู้มียกติเจริญสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เป็นการผิดปกติ ขณะใดก็ตามที่สติเกิด จะระลึกสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และสภาพธรรมที่ปรากฏนั้นเองดับ

ถ. การเจริญสติปัฏฐาน อย่างไหนจะได้ผลดีกว่า ระหว่างการทำสมาธิอย่างหนึ่ง กับการได้ฟังอาจารย์บรรยายบ่อย ๆ อย่างไหนจะมีผลมากกว่ากัน

สจ. ทุกอย่างต้องตรวจสอบอย่างละเอียด ต้องการผลอะไร

ถ. ผล คือ ให้ทราบว่า รูปนามเกิดแล้วดับ

สจ. ผล คือ ปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้ ถูกไหม ถ้านี้เป็นผลที่ต้องการ สติจะต้องเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ไม่ใช่ในขณะอื่น ถ้าท่านผู้ฟังไปสู่สถานที่หนึ่ง โดยหวังผลอีกอย่างหนึ่ง คือ ไม่ใช่หวังที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติในขณะนี้ ตามความเป็นจริง ท่านผู้ฟังอาจจะเข้าใจว่า ไปรู้ลักษณะของสภาพธรรมมากมาย แต่ขณะนี้ไม่รู้เลย เพราะเหตุใด เพราะว่าสติขณะนี้ไม่เกิดเลย เมื่อสติขณะนี้ไม่เกิดเลย จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริงได้อย่างไร เพราะขณะนี้ เป็นสังขาร เป็นของจริง ทุก ๆ ขณะที่เกิดปรากฏนี้เป็นสังขาร เป็นของจริง

เพราะฉะนั้น ถ้าคิดว่า จะไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ แต่หวังจะไปรู้อย่างอื่น ก็ไม่มีวันที่สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติในขณะนี้ได้

ต้องการผลอย่างไร อยู่ที่ท่านผู้ฟังเองจะพิจารณาและตัดสินใจ ถ้าต้องการรู้
ของจริงซึ่งเป็นอริยสัจธรรม ขณะนี้ จริงไหม ทางตาที่กำลังเห็น จริงไหม เป็นของจริง
หรือเปล่า ถ้าเป็นของจริง ควรรู้ไหม ถ้าต้องการที่จะรู้อริยสัจธรรม

กำลังได้ยินในขณะนี้ เป็นของจริงไหม ควรรู้ไหม รู้ได้ไหม ถ้ารู้ได้ เพราะอะไร
เจริญอย่างไร อบรมอย่างไร จึงสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรม คือ สัจธรรม ที่เป็น
ของจริงในขณะนี้ได้

ต้องเข้าใจว่า ของจริง คือ สัจธรรม ในขณะนี้สามารถรู้ได้ จึงจะอบรมเจริญ
ปัญญาที่จะสามารถรู้ลักษณะของจริงตามปกติได้ แต่ถ้าเข้าใจผิดคิดว่า รู้ไม่ได้
ก็ไม่มีทางที่สติจะเกิดเริ่มระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ
ตามความเป็นจริง

๑๒๑๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๑๓ มีนาคม ต่อวันอาทิตย์ที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖

ถ. เหตุสำคัญที่สุดของการเจริญสติปัฏฐาน คือ การได้ฟังธรรมบ่อย ๆ

สุ. และเกิดจากความเข้าใจ พิจารณาไตร่ตรองในเหตุผล

ถ. พิจารณาไตร่ตรองในเหตุผลในธรรมที่ได้ฟังมา

สุ. โดยเทียบเคียงกับสภาพธรรมที่สามารถพิสูจน์ได้ เช่น ถ้าพูดถึงเรื่องสภาพธรรมทางตาที่กำลังเห็น ก็ทราบว่าเป็นของจริง พิสูจน์ได้ ถ้าพูดถึงเรื่องสภาพธรรมทางหูที่กำลังได้ยินและเสียง ก็รู้ว่าเป็นของจริงที่พิสูจน์ได้ เพราะฉะนั้นถ้ามีหนทางที่จะพิสูจน์ให้รู้ของจริงที่ปรากฏ ต้องเป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง เพราะว่าสามารถอบรมเจริญปัญญาจนรู้สภาพธรรมตามปกติได้จริง ๆ ไม่ใช่ไปรู้อย่างอื่น ถ้ารู้อย่างอื่นถูกหรือผิด

ถ. การเจริญสติปัฏฐานตัวผมเองเคยได้ผล แต่ไม่ทราบว่าถูกหรือผิด คือขณะที่ทำงานหรือปฏิบัติอะไรเร็ว ๆ เช่น เล่นกีฬา ชกมวย หรืออย่างอื่น กับการที่กำลังอยู่ในสภาพปกติธรรมดา หมายถึงมีสมาธิ จะทราบด้วยตัวเองว่า สติระหว่างที่มีสมาธิจะเกิดได้มากกว่า

สุ. ขณะนั้นรู้อะไร

ถ. รู้ว่าสติเกิด

สุ. สติในขณะนั้นรู้อะไร

ถ. รู้สภาพความเป็นจริง หมายถึงรู้ว่าร้อน รู้ว่าเห็น

สุ. ร้อนเป็นอะไร

ถ. ร้อนเป็นรูป

สุ. ถ้าไม่ใช่คำว่า รูป จะใช้คำอื่นได้ไหม

ถ. ร้อน เป็นสภาพธรรมที่มีเป็นจริง

ส. เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ท่านผู้ฟังอาจจะสังเกตว่า ในบางกาลสติอาจจะระลึกได้บ่อยกว่าในบางกาล แต่ผลคืออะไรจากการที่รู้อย่างนั้น ต้องละเอียดต่อไปอีกว่า ผลคืออะไรจากการรู้อย่างนั้น

ถ. ผล คือ ได้ทราบว่าเป็นธรรมที่มีจริง

ส. แต่ผลต่อจากนั้นคืออะไร ผลต่อจากนั้นควรจะเป็นว่า รู้นิดเดียวเท่านั้นเอง แต่ปกติยังไม่รู้ ฤๅไหม ยิ่งรู้ว่าตัวเองยังไม่รู้มากเท่าไร ก็จะเป็นทางที่จะอบรมเจริญปัญญามากขึ้นอีกเท่านั้น ฤๅไหม

เพราะฉะนั้น ถ้าในขณะใดที่รู้สึก ว่า สติเกิดระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมได้บ่อย อาจจะมีความพอใจ อย่าลืม โลภะติดตามอยู่เสมอ เมื่อมีความพอใจเกิดขึ้นก็อาจจะคิดว่า จะต้องทำอย่างนั้น มิฉะนั้นแล้วสติจะไม่เกิด

แต่ตามความเป็นจริงแล้ว การอบรมเจริญปัญญาไม่ได้จำกัดเพียงชาตินี้ชาติเดียวที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะว่าชาติเดียวไม่พอที่จะรู้ความจริงว่า ชีวิตปกติธรรมดา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ถ้าขณะใดรู้สึก ว่า สติเกิดบ่อย ให้เทียบเคียงกับขณะที่สติไม่ได้เกิดบ่อย เพื่อที่จะได้ว่า ขณะที่สติเกิดบ่อยนั้นน้อยมาก ไม่พอ จำเป็นอย่างยิ่งที่สติจะต้องระลึกต่อไปจนกว่าสติสามารถจะเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะไหนก็ได้ นี่เป็นสิ่งที่ถูกต้อง

อย่าไปติดอยู่ที่ว่า ถ้าไปอยู่สถานที่อย่างนั้น หรือเวลานั้นและสติจะเกิดบ่อย แต่ต้องรู้ว่า ที่ว่าสติเกิดบ่อย ก็ยังน้อยมากเมื่อเทียบกับชีวิตปกติประจำวันซึ่งสติยังไม่ได้เกิด เมื่อเห็นว่าสติเกิดน้อย จะเป็นโอกาสให้สติเกิดระลึก รู้ ไม่ว่าขณะที่กำลังดูหนัง หรือว่าสนทนากับเพื่อนฝูงมิตรสหาย หรือว่ากำลังรับประทานอาหาร หรือไม่ว่าจะเป็นในขณะใดทั้งสิ้น สติก็ยังสมารถที่จะเกิดได้

ถ. อาจารย์บรรยายว่า ถ้ามีสติแล้วจะทราบว่า ขณะนั้นหลงลืมสติ หรือว่าขณะนั้นกำลังมีสติ

ส. ถูกต้อง ถ้าขณะใดที่สติเกิด จะรู้ความต่างกันของขณะที่สติเกิดกับขณะที่หลงลืมสติ

ถ. แต่ขณะที่หลงลืมสติ จะไม่ทราบว่าหลงลืม จะทราบเมื่อสติเกิดขึ้น จึงรู้ว่า ขณะที่ผ่านมาหลงลืมสติ

ส. ถูกต้อง ขอให้เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติ ข้อสำคัญที่สุด คือ ต้องละ แม้แต่ขณะใดที่สติเกิดบ่อย ๆ ก็ยังจะต้องรู้ว่า แม้ขณะอื่นที่สติไม่เกิด สติก็ต้องระลึกจนกว่าจะเกิด เป็นปกติ มิฉะนั้นจะมีการติดในขณะที่สติเกิดบ่อย ๆ และอยากจะอยู่ในสถานทีนั้น หรืออยากจะให้มีเวลาอย่างนั้นเพื่อที่สติจะได้เกิด

แต่อย่าลืมว่า ถ้าเป็นสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นอนัตตา อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นย่อมเกิดได้ ไม่ว่าขณะไหนทั้งสิ้น และจะเห็นความเป็นอนัตตาของสติจริง ๆ ว่า ไม่ได้คิดเลยว่า สติจะเกิดขึ้นในขณะนี้ แต่สติปัฏฐานก็ยังสามารถเกิดระลึกได้ และเป็นปกติด้วย

ถ. การมีจิตของผู้เป็นอารมณ์ ถ้าเห็นเขายิ้มหรือร้องไห้ ก็ขัด แต่ถ้าเห็นเขานั่งเฉย ๆ ละ

ส. ขณะนี้กำลังมีอะไรกำลังเป็นอารมณ์

ถ. มีทางตาบ้าง ทางหูบ้าง

ส. ก็ระลึกเท่านั้นเอง อย่าไปติด เพราะแต่ละวันก็มีแต่ละคนเป็นอารมณ์ อยู่เรื่อย ๆ

ถ. ก็ยังไม่เข้าใจ

ส. ถ้าจะเข้าใจ คือ สติเกิดระลึกทันที รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. ถ้าเห็นอาการที่ขัด ก็ขัด

ส. เป็นเครื่องระลึก ไม่ให้หลงลืมสติ ถ้าระลึกแล้ว จะมีแต่ลักษณะของนามธรรมหรือลักษณะของรูปธรรมเท่านั้น ซึ่งขณะนั้นแสดงว่าสติเกิด ถ้าไม่มีลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ขณะนั้นไม่ใช่สติปัฏฐาน เป็นความคิดเรื่องสติปัฏฐานว่า นี่ใช่สติปัฏฐานหรือเปล่า กำลังคิดถึงคนนี่ มีอาการของคนนี้เป็นอารมณ์ ก็เป็นเรื่อง

ความคิด ที่จะเป็นสติปัฏฐานจริง ๆ คือ ขณะนั้นมีลักษณะของสภาพธรรม อย่าลืม มีลักษณะของสภาพธรรมแต่ละทาง เช่น ทางตากำลังมีสิ่งที่ปรากฏ

การที่จะคิดถึงจิตของคนอื่น คิดนานไหม

ถ. นิดเดียว

ส. คำตอบบอกแล้วใช่ไหมว่า หหมดไปแล้ว ก็แล้วกันไป เพราะฉะนั้น เป็นเครื่องระลึกว่า ขณะที่จะระลึกแล้วอะไรปรากฏ ไม่ต้องไปกังวลถึงจิตของคนอื่นอีกต่อไป เพราะคำตอบบอกแล้วว่า นิดเดียว แต่ยังห่วงอีก ไม่ต้องห่วงแล้ว ไม่ต้องห่วงอะไรเลย

ถ. ผมสงสัยว่า การจะรู้จิตคนอื่น กับเจโตปริยญาณต่างกันแค่ไหน

ส. นั่นเป็นญาณของผู้ที่ได้อบรมเจริญสมณะ เป็นขั้นอภิญญา ไม่ใช่ขั้นของบุคคลธรรมดา ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ คิดถึงคนนั้นบ้าง คนนี้บ้าง ยังเป็นสัตว์ ยังเป็นบุคคล ยังเป็นตัวตนอยู่ เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานต้องรู้ว่า ในขณะที่กำลังคิดถึงจิตของคนอื่น ก็ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ทั้งผู้คิดถึง และจิตที่กำลังคิดถึงบุคคลนั้น

ถ. ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา เกิดพร้อมกันหรือเปล่า

ส. ถ้าเป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐานเพื่อให้อินทรีย์ ๕ ญาณ ๘ สามีดินพริ้ง คือ ปัญญาที่เกิดกับโสตตมรรคจิตเกิด อินทรีย์ ๕ ต้องเกิดพร้อมกัน แต่ถ้าไม่ใช่สติปัฏฐาน เป็นกุศลขั้นอ่อน ๆ ศรัทธาเกิด มีวิริยะเกิดร่วมด้วยได้ มีสติเกิดร่วมด้วยได้ มีสมาธิเกิดร่วมด้วยได้ แต่ไม่จำเป็นต้องมีปัญญาเกิดร่วมด้วย

อย่างขณะที่ให้ทาน สตินทรีย์ก็มี แต่เมื่อไม่ได้เกิดร่วมกับปัญญา ก็ไม่ใช่ อินทรีย์ ๕ ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ที่จะเป็นอินทรีย์ ๕ ต่อเมื่อเป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐาน

เพราะฉะนั้น สำหรับอินทรีย์ปัจจัย ได้แสดงโดยนัยของเจตสิก ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นปัจจัยแก่จิตแต่ละประเภทเวลาที่เกิดไม่พร้อมกัน และเวลาที่เกิดพร้อมกันซึ่งเป็นการเจริญอินทรีย์ ๕

ถ. ปกติศรัทธาอย่างเดียวเกิดได้ไหม

ส. อย่างเดียว หมายความว่าถึงไม่มีเจตสิกอื่นเกิดร่วมด้วยเลยหรืออย่างไร
สติเป็นโสภณเจตสิก ต้องเกิดพร้อมกันกับโสภณเจตสิกอื่น ๆ หิริก็เป็น
โสภณเจตสิก โอตตัปปะก็เป็นโสภณเจตสิก เวลาที่กุศลจิตจะเกิดแต่ละครั้ง จะต้องมี
โสภณเจตสิกเกิดร่วมด้วยมาก จะมีแต่ศรัทธาเกิดโดยไม่มีโสภณเจตสิกอื่นเกิดไม่ได้
แต่ว่าถึงแม้ว่าจะมีศรัทธา มีวิริยะ มีสติ มีสมาธิเกิดร่วมกัน ไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย
ก็ได้ เพราะฉะนั้น มหากุศลจึงมี ๘ ประกอบด้วยปัญญา ๔ และไม่ประกอบด้วย
ปัญญา ๔ แต่ถ้ากล่าวถึงโดยนัยของการเจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม
แล้ว ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาต้องเกิดร่วมกัน

ถ้าเป็นเพียงผู้ที่มีศรัทธา แต่ไม่ได้ไตร่ตรองธรรมเพื่อที่จะประพฤติปฏิบัติถูกต้อง
ขณะนั้นก็ไม่ใช่การอบรมเจริญอินทรีย์ ๕ เพราะไม่ใช่เป็นการเจริญสติปัฏฐานที่จะ
ให้ปัญญารู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรม

ถ. มีศรัทธา เช่น แรก ๆ เขาเห็นว่าพระธรรมนี้ถูกต้อง เป็นทางแห่งความ
พ้นทุกข์ แต่ไม่ได้พบหนทางหรือพระธรรมที่ถูกต้อง เขาเกิดศรัทธาอย่างเดียว จะมี
วิริยะเกิดร่วมด้วยหรือเปล่า

ส. มีวิริยะเกิดร่วมด้วย แต่อย่าลืมว่า วิริยะนั้นไม่ใช่สัมมปปธาน ๔ ซึ่งใน
คราวต่อไปจะขอกล่าวถึงเรื่องของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ เพียงย่อ ๆ ก่อนที่จะจบเรื่อง
ของอินทรีย์ปัจจัย

วิริยะเจตสิกเกิดกับจิตหลายประเภท เกิดกับอกุศลจิตก็ได้ เกิดกับโลภะที่
ประกอบด้วยมิจฉาทิฐิก็ได้ เกิดกับสัลลพตปรามาส การประพฤติปฏิบัติข้อปฏิบัติ
ที่ผิดได้ แต่วิริยะที่จะเกิดร่วมกับอินทรีย์ ๕ ต้องเป็นสัมมปปธาน ๔ ทำกิจทั้ง ๔
เพราะฉะนั้น ในการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ต้องประกอบด้วยธรรม ๓๗ ประการ แม้
วิริยะก็ต้องเป็นวิริยะที่กระทำกิจทั้ง ๔ ด้วย

ถ. เวลาที่ประพฤติปฏิบัติอบรมเจริญปัญญา เราสามารถรู้สภาพธรรม
ทั้งหลายได้ ๖ ทาง คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ขอเรียน

ถามว่า ขณะเราเจริญปัญญาอยู่นั้น อย่างทางหู เมื่อเสียงมากกระทบเราก็ตราบว่าอะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม แต่อย่างทางตา เราจะสามารถทราบได้อย่างไรถึงการเกิด การดับ เพื่อที่จะให้เห็นไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ขณะที่เรามองเห็นสิ่งที่เห็นว่าเป็นรูป และรู้ก็เป็นนาม

ส. ที่จริงแล้ว การจะประจักษ์ลักษณะสภาพที่เกิดขึ้นของสภาพธรรม ปัญญาจะต้องถึงขั้นประจักษ์แจ้งในสภาพของนามธรรมและรูปธรรมโดยความเป็นอนัตตาทางมโนทวาร ไม่ใช่เพียงขั้นการฟังและได้ยินในขณะนี้ และที่นี้กว่าได้ยินเป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้ และเสียงเป็นรูปธรรม เรายังไม่ประจักษ์ลักษณะของนามธรรม

การที่จะประจักษ์ลักษณะเกิดขึ้นของนามธรรมและรูปธรรมถึงอุทยัพพญาณ จะต้องสามารถระลึกถึงลักษณะของนามธรรมสืบต่อกันแต่ละทางที่กำลังปรากฏตามปกติในขณะนี้ตามความเป็นจริง ขอให้คิดดูถึงชีวิตตามความเป็นจริง ตั้งแต่เข้ามาจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ ถ้าจะนับโดยขณะจิต นับไม่ถ้วนแน่นอน อาจจะจำได้ว่าเมื่อเข้านี้ทำอะไรบ้าง หรือแม้แต่ในขณะนี้เอง สภาพธรรมอะไรกำลังปรากฏ ถ้าหลงลืมสติจะไม่รู้เลยว่า ทางหูมีเสียงอะไรกำลังปรากฏบ้าง

ทางหูในขณะนี้ได้ยินไหม มีเสียงอะไรกำลังปรากฏบ้าง ถ้าถามบางท่าน บางท่านอาจจะไม่ได้ยินเสียงหนึ่งซึ่งคนอื่นได้ยิน แต่ถ้าสติระลึกรู้จริงๆ จะมีเสียงเล็ก เสียงน้อยบ้าง หรือไม่ก็เสียงดังมากดังน้อยบ้าง เป็นเสียงสิ่งต่างๆ ที่กำลังปรากฏ ถ้าสติไม่ระลึก จะไม่รู้เลยว่าขณะนั้นมีสภาพธรรมที่เกิดขึ้นได้ยินเสียงตามเหตุตามปัจจัย ซึ่งไม่มีใครสามารถรู้ได้ว่า ขณะต่อไปจิตจะเกิดขึ้นรู้อะไร เช่น ขณะนี้ทางตากำลังเห็น ทราบหรือยังว่า ไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นสภาพธรรมที่เกิดตามเหตุตามปัจจัย และในขณะต่อไปจะได้ยินเสียง ซึ่งก็ไม่ทราบว่าจะได้ยินเสียงอะไร แล้วแต่กรรมเป็นปัจจัยที่จะให้เสียงนั้นๆ เกิดขึ้นปรากฏ และเป็นปัจจัยให้จิตได้ยินเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่เพียงได้ยิน และเข้าใจว่า ที่ได้ยินเป็นสภาพรู้ เป็นนามธรรม เสียงเป็นรูปธรรม และเมื่อไรจะ

ประจักษ์การเกิดดับทางตา หรือทางอื่น ๆ ไม่ใช่อย่างนั้นเลย แต่จะต้องรู้ว่า ลักษณะของนามธรรมซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ที่ปัญญาจะรู้จริง ๆ ต้องอาศัยสติเกิดขึ้นระลึกรู้ และศึกษาสภาพที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละทางก่อน จนกระทั่งชำนาญ

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องคิดถึงเรื่องการเกิดดับ หรือว่าการจะประจักษ์การเกิดดับ แต่ต้องรู้ว่า ทางตายังไม่สามารถจะประจักษ์การเกิดดับได้จนกว่าจะรู้ว่า ในขณะที่เห็นขณะนี้ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร ลักษณะที่เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ทางตานั่น ต่างกับสีสันซึ่งกำลังปรากฏอย่างไร ต้องถ่วงถอนความเป็นตัวตน หรือความเป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งปรากฏทางตาเสมอในขณะที่หลงลืมสติจนกว่าจะรู้แน่ชัดจริง ๆ ว่า สภาพธรรมที่ปรากฏทางตาเป็นรูปธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง จนกว่าจะชิน

เรื่องของการเกิดดับ เป็นเรื่องที่ยากไกลมาก ทำไมอยากจะประจักษ์การเกิดดับของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาโดยรวดเร็ว ในเมื่อยังมีนามธรรมและรูปธรรมอื่น ๆ อีกมากในชีวิตปกติประจำวันซึ่งยังหลงลืมสติ และยังไม่ได้ศึกษาจนกระทั่งรู้ชัด

ถ. ผู้ที่เจริญสติจนชำนาญ ตายจากชาตินี้ไป ถ้าชาติหน้าไม่เคยได้ย่นเรื่องการเจริญสติเลย สติจะเกิดได้ไหม แต่มีความเข้าใจในการเจริญสติจากชาติที่แล้ว

ส. ท่านพระสารีบุตรเคยเจริญสติปัฏฐานในชาติก่อน ๆ ไหม

ถ. เคย

ส. ท่านพระมหาโมคคัลลานะเคยเจริญสติปัฏฐานในชาติก่อน ๆ ไหม

ถ. เคย

ส. ท่านพระมหากัสสปะเคยเจริญสติปัฏฐานในชาติก่อน ๆ ไหม

ถ. เคย

ส. และท่านเหล่านั้นเจริญสติก่อนที่จะได้ฟังพระธรรมจากพระผู้มีพระภาคหรือเปล่า ในชาติที่จะเป็นพระอริยบุคคล แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเองก็ได้เคยฟังพระธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ และพระองค์อื่น ๆ

มาแล้ว แต่ได้ทรงสั่งสมพระบารมีที่จะทรงตรัสรู้ริยสัจธรรมด้วยพระองค์เอง โดยที่ไม่ต้องพึ่งจากบุคคลอื่นเลย นี่คือความต่างกันของผู้ที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และผู้ที่เป็นอนุพุทธะ คือ ผู้ที่เป็นสาวก

เพราะฉะนั้น สำหรับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสรู้สภาพธรรมด้วยพระองค์เอง โดยไม่ต้องพึ่งจากบุคคลหนึ่งบุคคลใดเลย แต่ท่านพระสารีบุตร หรือท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระสาวกทั้งหลาย ซึ่งเคยบำเพ็ญบารมีมาแล้วในอดีต แต่ว่าเพียงขั้นของการเป็นสาวก เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะได้ฟังพระธรรม ท่านจะเจริญสติปัฏฐานหรือเปล่าในชาตินั้น

ถ. เจริญได้

ส. ถ้าเจริญได้ ก็ไม่ต้องฟังพระธรรม

ถ. เจริญได้ แต่ยังไม่ถึงขั้นที่จะบรรลु เพราะมีความเข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐานเป็นปัจจัยให้สติเกิด

ส. ถ้าอย่างนั้นก็ไม่ใช่ว่าสาวก ผู้ที่เป็นสาวก คือ ผู้ที่ฟังพระธรรมและประพฤติปฏิบัติตาม ผู้ที่บรรลुโดยไม่ต้องอาศัยการฟังพระธรรมมีเพียง ๒ บุคคล คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากับพระปัจเจกพุทธเจ้า

ถ. ในช่วงเวลา ๒ อสงไขยแสนกัปนี้ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นน้อย และนอกพระพุทธศาสนาไม่มีสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น นับเวลาช่วงที่เขาเจริญสติปัฏฐาน เจริญปัญญา ไม่ทราบว่ามี ...

ส. ก็ต้องเป็นปัญญาขั้นอื่น เช่น สมถภาวนา แม้พระผู้มีพระภาคเองในสมัยที่ไม่ได้เฝ้าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งพระองค์ใด ก็ทรงเจริญญาณ เพราะเหตุที่พระองค์จึงทรงประกอบด้วยทั้งวิชาและจรณะ ทรงบำเพ็ญพระบารมีทุกด้าน แม้แต่ฌานสมาบัติมาก่อน

ท่านผู้ฟัง ไม่ทราบว่าชาติก่อน ๆ เคยเจริญสติปัฏฐานหรือเปล่า

ถ. คิดว่าเคย

ส. และก่อนที่จะได้ฟังเรื่องสติปัฏฐาน เจริญสติปัฏฐานหรือเปล่า

ถ. คงไม่เคย

ส. ก็คงไม่เคย นั่นคือคำตอบ แต่เมื่อได้ฟังแล้ว สติปัฏฐานเกิดหรือเปล่า

ถ. ไม่ค่อยเกิด

ส. ไม่ค่อยเกิด แต่เกิดหรือเปล่า ก็เกิดบ้าง เพราะอาศัยการฟัง ไซ้ใหม่
นี่คือลักษณะของผู้ที่เป็นสาวก

ถ. แต่ถ้าชำนาญแล้ว

ส. เหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงมีบุคคลที่ต่างกัน เป็นพระอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้า ๑ เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ และเป็นอนุพุทธะ คือ ผู้ที่เป็นสาวกซึ่งต้อง
ฟังธรรม

๑๒๒๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖

ถ. คำถามนี้น่าคิด ในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต มีข้อความแสดงว่า ผู้ที่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐานในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งพระองค์ใด แล้ว แต่ยังไม่บรรลุคุณธรรม ตายแล้วได้ไปบังเกิดในสวรรค์ สาวกของ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นไปแสดงธรรมบนสวรรค์ ผู้ฟังนั้นเมื่อได้ฟังพระธรรม แล้วจะได้บรรลุคุณธรรม เพราะฉะนั้น ในสมัยที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่อุบัติ ขึ้น การเจริญสติปัฏฐานก็ไม่มี แต่ว่าในพระสูตรนี้ฟังแล้วคล้าย ๆ กับว่า หลังจาก เจริญสติปัฏฐานแล้วไม่บรรลุก็จริง แต่อินทรีย์ก็อบรมไปเรื่อย ๆ อินทรีย์ที่อบรมไปโดย ไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน อบรมอย่างไร

สุ. ท่านผู้ฟังอาจจะสังเกตเห็นว่า บุคคลที่ยังไม่ได้ฟังพระธรรม มีอัธยาศัย ต่าง ๆ กัน บางท่านเป็นผู้ที่มีสติสามารถระลึกได้ว่า สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร สามารถ ตัดสินปัญหาต่าง ๆ ได้โดยฉับพลันทันที ดูเหมือนเป็นผู้ที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญา แต่เป็นปัญญาในทางโลก ซึ่งสามารถพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ ตัดสิน เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ถูกต้อง ยังไม่ใช่ว่ารู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลัง ปรากฏ

เพราะฉะนั้น บุคคลใดก็ตาม อย่างเช่น ท่านพระสารีบุตรและท่าน พระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งท่านได้เจริญอินทรีย์มาในชาติก่อน ๆ เป็นอันมาก พิจารณาได้จากในขณะที่ท่านทั้งสองกำลังดูมหรสพ และท่านเห็นว่า แม้บุคคลซึ่ง กำลังแสดงอยู่ ก็อยู่ได้ไม่นาน หรือว่าผู้ที่ดูอยู่มีความสุขนานชั่วครู่ชั่วยาม ก็อยู่ได้ ไม่นาน ทั้งผู้แสดงและผู้ดูก็ต้องจากโลกนี้ไป ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่ท่านสามารถจะระลึกได้ แต่สติและปัญญาของท่านยังไม่สามารถที่จะระลึกเป็นสติปัฏฐาน และรู้แจ้ง อริยสัจธรรมได้ แม้ว่าจะได้อบรมมามากแล้ว

เพราะฉะนั้น การปรุงแต่งของสังขารชั้นห้ายุค ซึ่ง เป็นโพธิปักขิยธรรม คือ ธรรมที่เป็นองค์หรือเป็นส่วนประกอบที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ย่อมมีสะสมอยู่ในจิต สามารถที่จะปรุงแต่งให้ปรากฏในเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ แต่ยังไม่ใช่การรู้แจ้งอริยสัจธรรม จนกว่าจะถึงโอกาสสมควรแก่การที่จะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า หรือเป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเป็นพุทธสาวก

ถ. ที่ท่านพระมหาโมคคัลลานะและท่านพระสารีบุตรเกิดความสังเวช ขณะที่ดูมหรสพ ความสังเวชในขณะที่ดูมหรสพ ปัญญาที่รู้ในขณะนั้น ชื่อว่าเป็นการ อบรมเจริญอินทรีย์ด้วยหรือเปล่า

ส. ขณะใดที่ไม่เป็นไปในการระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ขณะนั้นไม่ใช่อินทรีย์ ๕ ที่กำลังเจริญ แต่เป็นการปรุงแต่งของอินทรีย์ ๕ ซึ่งได้อบรม แล้วไม่สูญหาย เพราะฉะนั้น จึงปรุงแต่งให้ปรากฏที่จะเป็นความคิดนึกที่ถูกต้องใน เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้

ถ. ขณะนั้นมีอินทรีย์เท่าไร

ส. อินทรีย์ ๕ ซึ่งได้แก่เจตสิกต่าง ๆ ต่อไปท่านผู้ฟังเมื่อศึกษาเรื่องจิต โดยละเอียดแล้วจะทราบว่า เจตสิกซึ่งเป็นอินทรีย์นั้นเกิดกับจิตประเภทไหน ซึ่งที่จริง แล้วท่านที่มีตำราพระอภิธรรมก็สามารถค้นดูได้ รวมทั้งถ้ามีอรรถกถาก็สามารถอ่าน ประกอบได้ด้วย

ถ. เรื่องของอาการ ๓๒ โภจวิเสสา ๓๒ ท่านบอกว่า ขน ผม เล็บ ฟัน หนัง เป็นบัญญัติ ถ้าผู้ใดทอ้งบ่น ขน ผม เล็บ ฟัน หนัง ขณะนั้นชื่อว่าทอ้งบัญญัติ แต่ ถ้าผู้ใดทอ้งว่า ขน ผม เล็บ ฟัน หนัง และสามารถเห็นความเป็นปฏิกุลของขน ผม เล็บ ฟัน หนัง ขณะนั้นชื่อว่าเห็นของจริง เพราะฉะนั้น ความเป็นปฏิกุลนั้น เป็นของจริง แต่สงสัยว่า ความเป็นปฏิกุลนั้นไม่ใช่ของจริงโดยปรมาตถ์

ส. แต่เป็นของจริงหรือเปล่า ที่ว่าปฏิกุล

ถ. ของจริง แต่ไม่ทราบว่า จะเข้าปรมาตถ์ไหนได้

ส. กลับเป็นปรมาตถ์หรือเปล่า

- ถ. เป็น
- ส. สีเป็นปรมัตถ์หรือเปล่า
- ถ. เป็น แต่สีก็ไม่ใช่ปฏิภูมิล้อมไป
- ส. ไม่ล้อมไป หรือว่าปฏิภูมิตั้งไม่เห็น
- ถ. หมายความว่า เห็นความเป็นปฏิภูมิล้อมไป โดยความเป็นสี กลิ่น รส ต่าง ๆ อย่างนี้หรือ

ส. ความจริง สิ่งที่เราปรากฏถ้าไม่คุ้นเคยในด้านที่จะเห็นว่าเป็นสภาวะ แต่คุ้นเคยในด้านที่จะเห็นว่าเป็นอสภาวะ ย่อมเป็นได้ อย่างผมบนศีรษะ ถ้าจะดูให้สวยงาม ก็สวยงาม และเคยเห็นจนชินว่า ลักษณะอย่างนั้นสวย ลักษณะอย่างนี้งาม แต่ถ้าจะพิจารณาในด้านที่ไม่สวยงาม ในด้านที่ไม่สวยงามนี้ ลองดูจริง ๆ ว่า พอที่จะเป็นไปได้ไหม อยู่บนศีรษะสีดำ ๆ ขาว ๆ อะไรต่าง ๆ สวยไหม ดูจริง ๆ

ก็มองได้ทั้ง ๒ อย่าง ดูให้สวยก็ได้ เคยเห็นว่าสวย ลองดูใหม่ให้เห็นว่า ไม่สวย จะได้ไหม เพราะฉะนั้น จะเห็นว่าเป็นปฏิภูมิล้อมไปไหม

ถ. โลกะ โทสะเมื่อเกิดขึ้นแล้ว จะโยนิโสอย่างไรจึงจะถูกต้อง

ส. พุดเหมือนกับว่า ถ้าบอกแล้วจะโยนิโสได้เลย เก่งจริง ๆ แต่ต้องเป็นเรื่องของการอบรมเจริญธรรมฝ่ายกุศลจนกว่าจะชำนาญ เป็นปัจจัยให้ธรรมฝ่ายกุศลปรุงแต่งเป็นสังขารขันธให้กุศลจิตเกิด อย่าได้พยายามที่จะทำ เพราะว่าไม่มีตัวตนที่สามารถจะทำได้ แต่ถ้าอาศัยการฟัง การพิจารณา ความเห็นถูก ความเข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรม ย่อมปรุงแต่งให้กุศลจิตเกิด

ใจร้อน อยากจะให้ไม่มีโลก ไม่มีโกรธ ไม่มีหลง โยนิโสอย่างไร จะทำได้ ๆ ไป ให้ไม่มีโลก ไม่มีโกรธ ไม่มีหลง ก็เป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะเป็นไปได้อย่างนั้น

ในคราวก่อนได้กล่าวถึง **มหาสกุททายสูตร** ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องการเจริญโพธิปักขิยธรรม ซึ่งได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิปัตถ ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรค ๘ ชื่ออาจจะยังไม่คุ้นหู แต่ให้ทราบว่า การอบรมเจริญ

สติปัฏฐาน ๔ ย่อมทำให้สภาพธรรมอื่น ๆ เจริญขึ้น จนกระทั่งสามารถที่จะเป็นองค์ คือ ส่วนประกอบ ที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม

เพราะฉะนั้น ถ้าสติระลึกที่แข็งชนิดหนึ่ง ถ้าจะให้รู้ก็รู้ว่า แข็งนี้เป็นรูป และสภาพที่รู้นั้นเป็นนาม ก็หมดแล้ว ไม่มีอะไรอีก ดูเหมือนกับว่าไม่มีอะไร แต่ให้ทราบว่ ขณะนั้นสติปัฏฐานยังไม่ได้อบรมเจริญจนกระทั่งสภาพธรรมอื่นเจริญขึ้นพร้อมที่จะเป็นองค์ประกอบให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม จึงต้องอาศัยการระลึกอีกเนื่อง ๆ บ่อย ๆ ว่า เพียงแข็ง และสภาพที่รู้แข็ง ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เราที่รู้ เป็นแต่เพียงอาการรู้ ชาติรู้ ลักษณะรู้ สภาพรู้แข็งจึงได้ปรากฏ และต้องประจักษ์ความเกิดดับของแข็งและสภาพที่กำลังรู้แข็งด้วย

แต่ถ้ายังไม่สามารถประจักษ์การเกิดดับ ก็หมายความว่า จะต้องอบรมเจริญปัญญาจนกว่าธรรมอื่น ๆ จะเจริญขึ้น ทั้งสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และมรรค ๘ รวมเป็นโพธิปักขิยธรรม ๓๗

สำหรับเรื่องของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ขอกล่าวถึงตามลำดับพอให้เข้าใจว่า การที่ปัญญาจะอบรมเจริญขึ้นจนสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมนั้น ต้องอาศัยการอบรมเป็นเวลานาน และต้องอาศัยธรรมอื่น ๆ เช่น สัมมัปปธาน อิทธิบาท และอินทรีย์ ซึ่งจะได้กล่าวถึงตามลำดับด้วย

ท่านผู้ฟังทราบว่า สภาพธรรมกำลังปรากฏ แน่นอน ระลึกอย่างนี้หรือเปล่า เพียงแค่นี้ก็เป็นการระลึกได้ไม่ลืมหืมว่า ขณะนี้มีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่เมื่อหลงลืมสติ จึงไม่ได้ระลึกและไม่ได้ศึกษา เพราะฉะนั้น การฟังเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน เพื่อให้ระลึกทันที่ที่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อที่จะได้ศึกษาให้รู้ชัดในสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่จะรู้โดยง่าย เพราะแม้สภาพธรรมปรากฏ ก็ลุ่มลึกและเห็นยาก

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค อรรถกถา วิภังคสูตรที่ ๘ มีข้อความว่า

ในสัจจะ ๔ เหล่านี้ (หมายถึงทุกขสัจจะ ๑ ทุกขสมุทยสัจจะ ๑ ทุกขนิโรธสัจจะเป็นนิพพาน ๑ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาหรือมรรคสัจจะ ๑ รวมเป็นอริยสัจ ๔)

สัจจะ ๒ (คือ ทุกขสัจจะและทุกขสมุทยสัจจะ) ชื่อว่าเป็นธรรมลุ่มลึก เพราะเห็นได้ยาก
สัจจะ ๒ (คือ ทุกขนิโรธสัจจะและทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาหรือมรรคสัจจะ) เห็นได้ยาก
เพราะเป็นธรรมลุ่มลึก

ท่านผู้ฟังจะเห็นความละเอียดของการแสดงธรรมว่า แม้สัจจะ ๔ เป็นของที
ลุ่มลึกและเห็นยากทั้ง ๔ แต่แม้กระนั้นข้อความใน **อรรถกถาวิภังคสูตร** ก็ยังได้กล่าว
ว่า สัจจะ ๒ (ทุกขสัจจะและทุกขสมุทยสัจจะ) ชื่อว่าเป็นธรรมลุ่มลึก เพราะเห็นได้ยาก
แต่ส่วน สัจจะ ๒ (ทุกขนิโรธสัจจะและทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาหรือมรรคสัจจะ) เห็นได้
ยาก เพราะเป็นธรรมลุ่มลึก

ถ้าท่านผู้ฟังจะคิดเอง คงต้องเสียเวลานานมากที่จะเข้าใจในข้อความตอนนี้
แต่ข้อความต่อไปอธิบายว่า

จริงอยู่ ทุกขสัจจะก็ปรากฏได้ เพราะความเกิดขึ้นย่อมถึงแม้ซึ่งอันตนพึงกล่าว
ว่า ทุกข์หนอ ในการกระทบด้วยตอและหนามเป็นต้น

คงจะไม่มีใครที่ไม่รู้จักทุกข์ ไข้ไหม และทุกวันนี้อาจจะบอกว่า มีทุกข์มากมาย
เหลือเกิน เพิ่มขึ้นทุกวัน ๆ แต่ว่าทุกคนที่เป็นทุกข์หรือว่ามีทุกข์เกิดขึ้นนี้ น่าจะเห็นว่า
ทุกข์นั้น ๆ มี เพราะเกิดขึ้น ไข้ไหม ถ้าทุกข์นั้น ๆ ไม่เกิด จะมีทุกข์ไหม ก็ไม่มี

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะทุกข์กาย ทุกข์ใจ จะหิว จะปวด เจ็บ เมื่อย หรือ
แม้แต่เบื่อ รำคาญ ร้อน หนาว ทุกข์อื่น ๆ ทั้งหมดที่มี ถ้าพิจารณาธรรมที่เกิดขึ้น
ในขณะนั้น ย่อมจะเห็นความลุ่มลึกของสภาพธรรมที่เป็นทุกข์ เพราะว่าเป็นธรรมที่เห็น
ยากว่า การเกิดขึ้นของธรรมทั้งหลายเป็นทุกข์

เกิดขึ้น แปลว่า มีแล้ว เมื่อมีแล้วก็ต้องเห็น ไข้ไหม แต่ไม่เห็น เพราะอะไร
เพราะลุ่มลึก จึงเห็นยาก

มีก็มี ทุกข์ก็เกิดอยู่เรื่อย ๆ ก็เกิดไป และก็ดับไป และก็เกิดไป และก็ดับไป
แต่ไม่เห็นว่าเป็นทุกข์เลย เพราะไม่เห็นว่าการเกิดนั้นเป็นทุกข์

เพราะฉะนั้น ทุกขสัจและทุกขสมุทยสัจ จึงเป็นธรรมที่ชื่อลุ่มลึก เพราะเห็น
ได้ยาก แม้ว่าเกิดมีขึ้นให้เห็น ก็ไม่เห็น เพราะว่าเป็นสภาพที่ลุ่มลึก

แม้ทุกขสมุทัย คือ ความโลภ ความติด ความพอใจ ความต้องการ มีมากไหม ปรากฏได้เพราะเกิดขึ้น ไม่มีใครเลยที่จะไม่มีโลภะ ทุกคนมีโลภะ เพราะฉะนั้น โลภะต้องปรากฏแน่ ๆ เพราะว่าโลภะเกิดบ่อย ๆ มีความอยากบ่อย ๆ เช่น อยากเคี้ยวกิน มีไหม อยากบริโภคใช้สอยสิ่งนั้นสิ่งนี้ต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่เป็นปกติ ในชีวิตประจำวัน เกิดขึ้นบ่อยมาก แต่ว่า โดยการแทงตลอดถึงลักษณะทุกขสัจจะและ สมุทยสัจจะ แม้ทั้ง ๒ ก็เป็นธรรมลุ่มลึก เพราะว่าแม้จะเกิดบ่อย แม้จะมีปรากฏ แต่ก็เห็นได้ยาก จึงชื่อว่า ลุ่มลึก เพราะเห็นยาก

สำหรับสิ่งที่เกิดมีอยู่เป็นประจำ เช่น ความทุกข์ หรือโลภะซึ่งเป็นสมุทัย แม้ว่า จะเกิดอยู่บ่อย ๆ ก็ยังเห็นได้ยาก เพราะเป็นธรรมลุ่มลึก เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่ไม่เกิดหรือว่าไม่เกิดบ่อย ๆ จะเห็นได้ยากเพราะลุ่มลึกสักแค่ไหน ที่ว่าเห็นได้ยาก เพราะว่าไม่เกิด อย่างนิพพาน เป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิด ตรงกันข้ามกับสังขารธรรม สังขารธรรมทุกอย่างที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นสภาพธรรมที่เกิดจึงปรากฏ แต่ก็ลุ่มลึก เห็นได้ยาก ส่วนสภาพธรรมที่ไม่เกิด จะเห็นยากเพราะลุ่มลึก ไซ้ใหม่ เพราะไม่ได้เกิดขึ้นให้เห็น จึงเห็นยาก และลุ่มลึก

และสำหรับมรรคมรรค ๘ คือ สติปัฏฐาน เกิดบ่อยไหม เมื่อไม่บ่อย ก็ย่อม จะต้องเห็นยากเพราะลุ่มลึก ไม่ใช่มีง่าย ๆ เกิดบ่อย ๆ ให้รู้ว่าเป็นสติที่ระลึกเป็นไป ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แม้ในขณะที่กำลังเห็น นี่ก็เป็น เรื่องที่ว่า แม้มรรคสัจเอง ก็ต้องเป็นสิ่งที่ลุ่มลึกมากที่สุดทีเดียว

ข้อความต่อไปอธิบายว่า

ความพยายามเพื่อต้องการเห็นสัจจะทั้งสอง ย่อมเป็นเหมือนการเหยียดมือไป เพื่อบีบรัดศพพรหม

ไกลสักแค่ไหน เพราะฉะนั้น การพยายามเพื่อที่จะเห็นสัจจะทั้ง ๒ นี้ ย่อมเหมือนกับการเหยียดมือเพื่อบีบรัดศพพรหม เหยียดไปเถอะ เมื่อใดจะได้จับ ภวคคพรหม คือ อภิญญาพรหม ซึ่งเป็นภพที่ยิ่งใหญ่สูงสุดของรูปพรหม นั้น ทางฝ่ายกุศล แต่ถ้าทางฝ่ายต่ำ เหมือนการเหยียดเท้าไปเพื่อบีบรัดอเวจี ก็ไม่มีทางที่

จะเหยียดไปถึงอีกเหมือนกัน เพราะฉะนั้น สัจจะทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่าเป็นธรรมลุ่มลึก เพราะเห็นได้ยาก

สำหรับโพธิปักขิยธรรม เริ่มด้วยสติปัฏฐาน เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะต้องศึกษา และพิจารณาโดยละเอียด โดยรอบคอบจริง ๆ มิฉะนั้นแล้ว อาจจะเป็นข้อปฏิบัติที่ผิดพลาด เพราะว่าการศึกษาและการปฏิบัติไม่สอดคล้องกัน ซึ่งการศึกษารวมและการปฏิบัติธรรมต้องถูกต้องตรงกันโดยตลอด

อย่างท่านผู้ฟังที่กล่าวว่า เวลาสติระลึกที่แข็ง ซึ่งโดยมากทุกท่านจะรู้สึกว่าคุณสติของท่านระลึกที่แข็งได้บ่อย ๆ แต่ในขณะที่ระลึกที่แข็งนั้น ไม่เห็นว่าเป็นประโยชน์อย่างไร เป็นเพียงแข็งเท่านั้นเอง ขณะนั้นลืมแล้ว ไข่มุข สาทถกสัมปชัญญะ ตามที่ได้ศึกษามา คือ ประโยชน์ของสติปัฏฐานที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถูกหลงให้เห็นว่า การระลึกที่แข็งไม่เป็นประโยชน์ เพราะว่าเพียงแข็งเท่านั้นจะเป็นประโยชน์อะไร

แต่ถ้าระลึกถึงธรรมที่ได้ฟังโดยละเอียด เช่น สาทถกสัมปชัญญะ ต้องเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของสติ รู้ว่าขณะที่กำลังระลึกที่แข็งที่กำลังปรากฏ จะต้องมีการน้อมไปเพื่อที่จะศึกษาพิจารณารู้ลักษณะที่ต่างกันของสภาพแข็งและนามธรรมที่รู้แข็ง จนกว่าจะประจักษ์ชัดในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งเพียงขณะสองขณะไม่สามารถที่จะประจักษ์ได้

เพราะฉะนั้น ขณะใดก็ตามที่ระลึกที่แข็งและกำลังน้อมไปที่จะรู้ว่า เป็นสภาพรู้ ธาตุรู้ อากาโรรู้ ซึ่งกำลังรู้แข็ง ขอให้พิจารณาว่า สตินั้นก็ดับ และก็มีสภาพธรรมอื่นปรากฏ ซึ่งสติจะต้องตามระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏต่อไปโดยไม่เลือกเป็นปกติ จนกว่าจะรู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ

